

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Η περίπτωση της Γερμανίας και της Ελλάδας.

ΣΟΦΙΑ ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Επιβλέπων καθηγητής: Αντώνιος Κόντης

A.M.: 1342201600037

Ακαδημαϊκό έτος: 2020-2021

Αθήνα

Περίληψη

Η μετανάστευση και οι πολιτικές που την αφορούν είναι καίριας σημασίας για το σύνολο της Ε.Ε., αφού μετά την προσφυγική κρίση, τα κράτη καλούνται να αξιολογήσουν αν τα μέτρα που έλαβαν ήταν πετυχημένα για την ενσωμάτωση των μεταναστών και των προσφύγων στην κοινωνία. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Συγκεκριμένα, θα μελετηθούν οι περιπτώσεις της Γερμανίας και της Ελλάδας, αναφορικά με την ένταξη στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας τα τελευταία χρόνια. Παραδείγματα της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας και προσεγγίσεις της εθνικής ενταξιακής πολιτικής, όπου κυριαρχεί ο κλάδος της Πολιτικής Οικονομίας είναι τα βασικά εργαλεία για την αποσαφήνιση των μεταναστευτικών πολιτικών των χωρών υποδοχής.

Λέξεις κλειδιά: μετανάστευση, κοινωνική ένταξη, ενταξιακή πολιτική, χώρα υποδοχής, Ελλάδα, Γερμανία, υγεία, εκπαίδευση, συγκριτική ανάλυση

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	2
Κατάλογος Συντομογραφιών	4
Εισαγωγή	5

ΜΕΡΟΣ Ι

1. Γενικά για τη μεταναστευτική πολιτική	7
i. Εννοιολογική αποσαφήνιση της ενταξιακής πολιτικής	8
ii. Προσεγγίσεις εθνικής ενταξιακής πολιτικής	10
iii. Πολιτικο-φιλοσοφικά καθεστώτα ένταξης	12
2. Πραγματικά καθεστώτα ένταξης μεταναστών	13
3. Πώς μετριέται η ένταξη των μεταναστών;	14
i. Δείκτες ένταξης	14
ii. Κριτική αξιολόγηση της σημασίας των δεικτών ένταξης	18

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

1. Η σημασία της συγκριτικής ανάλυσης	19
2. Ελλάδα και Γερμανία: Σύντομη ανασκόπηση	21
i. Χαρακτηριστικά μεταναστευτικού πληθυσμού	21
ii. Εθνικό πλαίσιο ενταξιακής πολιτικής	23
3. Σύγκριση του βαθμού ένταξης στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας	26
Α. Ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης	26
i. Εκπαιδευτικό επίπεδο μεταναστών	28
ii. Πρόωρη εγκατάλειψη εκπαίδευσης	30
iii. Προσόντα και αγορά εργασίας	33
iv. Επιμορφωτικά προγράμματα και εκπαίδευση ενηλίκων	38
Β. Ένταξη στον τομέα της υγείας	39
i. Κατάσταση της υγείας	40
ii. Συνθήκες διαβίωσης	43
iii. Εργασιακές συνθήκες και ασφάλιση των μεταναστών	46
Γ. Σύνοψη	50
Συμπεράσματα	52
Παραρτήματα	55
Βιβλιογραφία	62

Κατάλογος Συντομογραφιών

Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
MIPEX	Migrant Integration Policy Index
ΠΤΧ	Πολίτες τρίτων χωρών
Κ-Μ	Κράτη μέλη

Εισαγωγή

Η μετανάστευση στην Ευρώπη δεν αποτελεί κοινή εμπειρία για όλες τις χώρες. Ειδικότερα, μετά το 2015 και την άφιξη χιλιάδων προσφύγων, οι πιέσεις που ασκούνται στα κράτη μέλη της Ε.Ε. για αποτελεσματική διαχείριση είναι πρωτόγνωρη και αποτελεί μόνο μία διάσταση του φαινομένου, αφού η μετακίνηση ατόμων για οικονομικούς ή άλλους λόγους δεν έχει παύσει. Μηδενική μετανάστευση δε γίνεται να υπάρξει, πόσο μάλλον σε μία Ένωση, στην οποία η ελεύθερη μετακίνηση είναι δικαίωμα των πολιτών της. Τα κράτη οφείλουν να το αποδεχτούν αυτό και να συνειδητοποιήσουν πως πλέον δεν μπορούν να κυριαρχούν θεάσεις των μεταναστών ως «φιλοξενούμενοι εργαζόμενοι-πολίτες». Αυτή είναι και η αφετηρία για την πραγματική διαχείριση του φαινομένου. Η λήψη κατάλληλων για αυτούς τους πληθυσμούς και τις χώρες που τους υποδέχονται μέτρων θα συμβάλει στη δημιουργία μίας πλουραλιστικής και πολυπολιτισμικής ευρωπαϊκής κοινωνίας, η οποία θα μπορεί να συμβαδίσει με το ολοένα και περισσότερο παγκοσμιοποιημένο διεθνές σύστημα. Για να είναι εφικτό αυτό, οι μετανάστες πρέπει να ενταχθούν ομαλά και αποτελεσματικά στις χώρες υποδοχής και αυτή ακριβώς η κοινωνική διάσταση της ένταξής τους είναι το αντικείμενο της πτυχιακής.

Ξεκινώντας, η παρούσα εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη με τρία κεφάλαια το καθένα. Στο θεωρητικό μέρος, στο πρώτο κεφάλαιο και στις υπο-ενότητες του θα παρατεθούν βασικές πληροφορίες για τη μεταναστευτική πολιτική ενός κράτους, θα ερμηνευτεί η έννοια της ένταξης και η σημασία της ενταξιακής πολιτικής. Στη συνέχεια, για να γίνει πιο κατανοητή η άσκηση πολιτικής στο συγκεκριμένο ζήτημα, θα παρουσιαστούν πέντε προσεγγίσεις της εθνικής ενταξιακής πολιτικής, οι οποίες προσδιορίζουν το περιεχόμενό της. Θα παρουσιαστούν επίσης πολιτικο-φιλοσοφικά και πραγματικά καθεστώτα ένταξης και θα κατηγοριοποιηθούν οι δύο υπό μελέτη χώρες, η Γερμανία και η Ελλάδα σε ένα από αυτά. Τέλος, θα γίνει μία σύντομη αναφορά στον τρόπο που μετριέται η ένταξη στις κοινωνίες υποδοχής και στη σημασία της χρήσης και ανάπτυξης τέτοιων δεικτών. Το δεύτερο μέρος της εργασίας, βασίζεται στη σύγκριση των δύο χωρών, για αυτό και θεωρείται χρήσιμη μία αρχική αναφορά στη σημασία της συγκριτικής ανάλυσης στην πολιτική επιστήμη. Θα ακολουθήσει μία σύντομη ανασκόπηση των βασικών χαρακτηριστικών του μεταναστευτικού πληθυσμού στη Γερμανία και την Ελλάδα και θα τεθεί το πλαίσιο της εθνικής ενταξιακής πολιτικής

τους στους τομείς ένταξης που θα παρουσιαστούν στην εργασία, της εκπαίδευσης και της υγείας. Η σύγκριση που θα ακολουθήσει επικεντρώνεται σε βασικούς δείκτες που υποδηλώνουν αν υπάρχει ουσιαστική ένταξη στις διαστάσεις που έχουν επιλεχθεί και αυτό το τελευταίο κομμάτι της εργασίας συνοδεύεται από στατιστικά δεδομένα, τα οποία παρατίθενται κατά τη διάρκεια της ανάλυσης και στο τέλος με τη μορφή παραρτημάτων.

Μέρος I

1. Γενικά για τη μεταναστευτική πολιτική

Η μεταναστευτική πολιτική ακολουθεί την πολυδιάστατη και περίπλοκη φύση του ίδιου του φαινομένου της μετανάστευσης. Από το 2016 και έπειτα, η προσφυγική κρίση, η ανάδυση νέων δρώντων σε όλα τα επίπεδα της μεταναστευτικής διακυβέρνησης και η ολοένα αυξανόμενη δράση τους και γενικά η διεθνής κινητικότητα δημιουργούν μία επιτακτική ανάγκη για στροφή της πολιτικής διαχείρισης της μετανάστευσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κατανόηση της ένταξης των μεταναστών όμως στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής απαιτεί μία συμβατική διάκριση της μεταναστευτικής πολιτικής σε τρία επίπεδα: παγκόσμιο-περιφερειακό-εθνικό, τα όρια των οποίων δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρα και δεν παράγει το καθένα εξίσου δεσμευτικές αποφάσεις για τα κράτη ξεχωριστά. Σε εθνικό επίπεδο, η ενταξιακή πολιτική αποτελεί την εσωτερική διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής, ενώ η εξωτερική διάσταση αφορά στη ρύθμιση των εισερχόμενων μεταναστευτικών ροών και στον έλεγχο των εγκατεστημένων στην επικράτεια.

Η εσωτερική μεταναστευτική πολιτική, η οποία ασκείται κατά κύριο λόγο από τα όργανα του κράτους υποδοχής, είναι κομμάτι της ατζέντας του κυβερνώντος κόμματος. Οι επιστημονικές μελέτες γύρω από το φαινόμενο, σε μία εποχή που το μεταναστευτικό ζήτημα εμφανίζεται ως μείζον πολιτικό θέμα, συμβάλλουν στην ορθότερη αντιμετώπιση του, στο βαθμό όμως που εργαλειοποιούνται από τις εθνικές κυβερνήσεις με στόχο την ευρύτερη νομιμοποίηση των πολιτικών αποφάσεων.¹ Για την καλύτερη κατανόηση των μέτρων πολιτικής στον τομέα της μετανάστευσης είναι απαραίτητο να διερευνηθούν ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρεάζουν την άσκηση ενταξιακής πολιτικής.

---

¹Για περισσότερες πληροφορίες για τη διαφορά της έννοιας της ένταξης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην έρευνα: Penninx, R. “Problems of and solutions for the study of immigrant integration”, *Comparative Migration Studies*, τόμ. 7, τεύχ. 1, άρθρο 13, 2019. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1186/s40878-019-0122-x> στις 7/5/2021 10:50

ι. Εννοιολογική αποσαφήνιση της ενταξιακής πολιτικής

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα γίνει αναφορά στην έννοια της ένταξης και της ενσωμάτωσης των μεταναστών, ώστε να είναι πιο εφικτή στη συνέχεια η αποσαφήνιση του περιεχομένου της ενταξιακής πολιτικής από τα κράτη υποδοχής. Ο όρος «κοινωνική ένταξη» υιοθετήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες από την Ε.Ε. με σκοπό την αποστασιοποίησή της από τις αρνητικά φορτισμένες έννοιες της «αφομοίωσης» και της «ενσωμάτωσης». Σήμερα, οι όροι ενσωμάτωση και ένταξη χρησιμοποιούνται και οι δύο στη βιβλιογραφία για να περιγράψουν δύο διαφορετικά φαινόμενα. Σύμφωνα με τον ορισμό του Α. Κόντη *«Η ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής νοηματοδοτεί μια δυναμική πορεία, διαδικασία, προς μία κατάσταση απουσίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων δημογραφικά μεταναστευτικών και ημεδαπών πληθυσμιακών ομάδων»*². Η «κοινωνική ενσωμάτωση» νοείται ως *«η πλήρης κοινωνική ένταξη υπό την έννοια της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην υγεία, στην κατοικία, στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην εκμάθηση της γλώσσας, στις κοινωνικές υπηρεσίες και στην άσκηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όπως και ο γηγενής πληθυσμός»*³. Συμπληρωματικά των δύο παραπάνω ορισμών, ο ΟΟΣΑ αναφέρει σε ένα πιο σύντομο ορισμό την ένταξη ως *«την ικανότητα των μεταναστών να επιτύχουν τα ίδια κοινωνικά και οικονομικά αποτελέσματα με τους ημεδαπούς, λαμβάνοντας υπόψιν τα χαρακτηριστικά τους»*⁴. Τα όρια μεταξύ ένταξης και ενσωμάτωσης είναι θολά, οι δύο αυτές διαδικασίες εμπλέκονται, αλληλοσυμπληρώνονται και δεν περιγράφονται από μία γραμμική πορεία. Η ένταξη εκτός από διαδικασία είναι και κατάσταση και υποδηλώνει το βαθμό ενσωμάτωσης μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Εφόσον η κοινωνική ενσωμάτωση, όπως ορίστηκε παραπάνω, είναι η πλήρης κοινωνική ένταξη, η ένταξη ως κατάσταση

---

² Κόντης Α., «Στοιχεία ενταξιακής πολιτικής: Η ελληνική ενταξιακή πολιτική μεταξύ Ευρωπαϊσμού και Εθνοπολιτισμού», στο Μπαλούρδος Δ. και Τσίγκανου Ι. (επιμ.) *Μετα-ανάλυση ερευνών για την κοινωνική ένταξη των υπηκόων Τρίτων Χωρών στην ελληνική κοινωνία*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σ. 44-45

³ Έμκε-Πουλοπούλου Η., *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007, σ. 442

⁴ “This publication defines as integration the ability of immigrants to achieve the same social and economic outcomes as natives taking into account their characteristics.” Στο OECD/EU, “Settling In 2018: Indicators of Immigrant Integration”, *OECD Publishing*, Paris/European Union, Brussels, 2018, σ. 17. Ανάκτηση από <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm> στις 7/5/2021 14:00

προηγείται της ενσωμάτωσης. Μπορεί να υπάρξει ένταξη μόνο σε ορισμένες διαστάσεις, χωρίς να υπάρχει και ενσωμάτωση.

Η κοινωνική ένταξη μπορεί να γίνει αντιληπτή σε τέσσερα επίπεδα-διαστάσεις. Πρώτον, η *δομική ένταξη* περιλαμβάνει τους τομείς της εργασίας, της στέγασης, της υγείας και της εκπαίδευσης. Τα επιτυχημένα αποτελέσματα σε αυτούς τους τομείς δείχνουν μία επιτυχημένη κατεύθυνση προς την κοινωνική ενσωμάτωση και αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω ένταξη. Η *κοινωνική ένταξη* περιλαμβάνει τους κοινωνικούς δεσμούς και τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι μετανάστες είτε μεταξύ τους είτε με ευρύτερες κοινότητες, των οποίων μοιράζονται ορισμένα χαρακτηριστικά είτε με κοινωνικούς θεσμούς της χώρας υποδοχής. Η *πολιτισμική ένταξη*, σε συνδυασμό με την ασφάλεια μέσα στην κοινότητα, αποτελούν παράγοντες διευκόλυνσης της ένταξης, αφού προσφέρουν τα απαραίτητα εφόδια στους μετανάστες για να είναι ενεργοί και να αισθάνονται ασφαλείς. Τέλος, η *ταυτοποιητική ένταξη* αναφέρεται στις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μεταναστών που απορρέουν από την απόκτηση της υπηκοότητας, η οποία αποτελεί το τελευταίο στάδιο ένταξης.⁵

Όπως έγινε αντιληπτό, η ενταξιακή πολιτική είναι η εσωτερική διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής των κρατών ως δημόσια πολιτική και δρα συμπληρωματικά με την εξωτερική. Πιο συγκεκριμένα, η ενταξιακή πολιτική περιλαμβάνει «*τους στόχους, τα μέσα, τα μέτρα, τους φορείς και το θεσμικό πλαίσιο που εφαρμόζονται από το κράτος υποδοχής για την ένταξη των μεταναστών*».

Κατά τους Hammar και Lithmann, ως έμμεση πολιτική ένταξης ορίζονται οι στόχοι και οι πολιτικές της χώρας υποδοχής που απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού, χωρίς διακρίσεις των επιμέρους εθνοτικών ομάδων και ειδικές προβλέψεις για τους μετανάστες. Αντίθετα, η άμεση πολιτική ένταξης είναι *δημόσια ενεργητική πολιτική*⁶, αποτελεί μέρος της ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής του κράτους και υλοποιείται σε αναλογία με τα ιδιαίτερα ποιοτικά-ποσοτικά χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής ομάδας.⁷

---

⁵ Ager, A. και Strang, A., “Indicators of Integration: Final Report”, *Home Office Development and Practice*, Report 28, London: Home Office, 2004

⁶ Δίνεται έμφαση στην παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων από το κράτος υποδοχής.

⁷ Κόντης Α., *ό.π.*, σ. 42-43.

ii. Προσεγγίσεις εθνικής ενταξιακής πολιτικής

Η ενταξιακή πολιτική προσδιορίζεται σύμφωνα με τη βιβλιογραφία σε μακροεπίπεδο από υπερ-κρατικούς και εθνικούς παράγοντες και σε μικροεπίπεδο από το κεφάλαιο των μεταναστών και τα πολιτικο-φιλοσοφικά παραδείγματα που επικρατούν στις χώρες υποδοχής.⁸ Η παρούσα ενότητα έχει στόχο την περιγραφή των ενδογενών παραγόντων προσδιορισμού της ενταξιακής πολιτικής σε μία χώρα υποδοχής, όπου κυριαρχούν 5 προσεγγίσεις. Αυτές επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα ιδιαίτερα μεταναστευτικά γνωρίσματα της χώρας, την εθνοπολιτισμική της κληρονομιά και από εξωγενείς παράγοντες (π.χ. το διεθνές δίκαιο). Τα όριά τους ορισμένες φορές είναι δυσδιάκριτα, αφού λειτουργούν συμπληρωματικά.

Πρώτον, η *οικονομική προσέγγιση* εστιάζει στην άσκηση ενεργητικής ενταξιακής πολιτικής εξαιτίας της πεποίθησης ότι το αλλοδαπό εργατικό δυναμικό μπορεί να βοηθήσει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής. Βασικοί στόχοι είναι η διατήρηση χαμηλών ποσοστών ανεργίας και φτώχειας των μεταναστών σε σχέση με τους ημεδαπούς και στη συνέχεια η προώθηση ενός κανονιστικού πλαισίου εναρμονισμένου με τις αρχές του κράτους δικαίου και πρόνοιας.

Η *προσέγγιση των ομάδων συμφερόντων* ερμηνεύει την ενταξιακή πολιτική ως την άσκηση πίεσης (lobbying) μίας οργανωμένης ομάδας συμφερόντων (κυρίως με τη μορφή συνδικάτων ή επαγγελματικών ενώσεων) σε οποιοδήποτε επίπεδο που λαμβάνονται αποφάσεις δημόσιας πολιτικής (υπο-εθνικό, εθνικό και ενωσιακό). Σκοπός είναι η προώθηση των συμφερόντων των μελών της ομάδας και η άσκηση επιρροής στη χάραξη της πολιτικής.^{9,10}

Η *προσέγγιση της εθνικής ταυτότητας* συνδέει την ενταξιακή πολιτική με την εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής και τον τρόπο που αυτή διαμορφώθηκε μέσα στα χρόνια. Σε χώρες με έντονο εθνοπολιτισμικό χαρακτήρα ο μετανάστης εκλαμβάνεται ως «ξένος» και «απειλή», αφού θεωρείται επικίνδυνος για τον εθνικό πολιτισμό της χώρας υποδοχής και υπεύθυνος για την αλλοίωσή του. Σκοπός είναι η πολιτισμική

---

⁸ Κόντης Α., ό.π., σ. 49

⁹ Facchini G. και Mayda A. M., “The Political Economy of Immigration Policy”, Human Development Research Paper 2009/03, *United Nations Development Programme*, 2009, σ. 11-13. Ανάκτηση από https://www.rojasdatabank.info/HDRP_2009_03.pdf στις 7/5/2021 11:00

¹⁰ Χατζησταύρου Φ. *Ομάδες Συμφερόντων και Lobbying*, παράδοση μαθήματος ακαδ. Έτος 2019-20, ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ, προσωπικές σημειώσεις

αφομοίωση και η περιορισμένη ένταξη του μετανάστη, κυρίως σε οικονομικό επίπεδο. Τέλος είναι πολύ δύσκολη έως αδύνατη η πολιτογράφηση του.¹¹

Σύμφωνα με την *ιδεολογικοπολιτική προσέγγιση*, η πολιτική ένταξης καθορίζεται από την ιδεολογική κατεύθυνση του κυβερνώντος πολιτικού κόμματος. Η μετανάστευση όμως δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτή μέσα από το στενό φάσμα της δεξιάς-αριστεράς.¹² Η οικονομία και το πολιτικό σύστημα της χώρας υποδοχής είναι βασικοί παράγοντες καθορισμού της δράσης των κομμάτων, τα οποία, ακολουθώντας τις βασικές ιδεολογικές τους γραμμές, προσαρμόζουν την πολιτική τους.¹³

Τελευταία είναι η *θεσμική προσέγγιση*, η οποία υποστηρίζει πως η εφαρμογή της ενταξιακής πολιτικής επηρεάζεται από τους τυπικούς και άτυπους θεσμούς στη χώρα υποδοχής. Στα πλαίσια του εξευρωπαϊσμού και της ευρωπαϊκής ενοποίησης, τα κράτη καλούνται να αναπτύξουν νέους θεσμούς ή να εκσυγχρονίσουν τους υφιστάμενους και μέσα από αυτή τη διαδικασία θα χαρακτηριστεί το ενταξιακό καθεστώς.¹⁴

---

¹¹ Κόντης Α., ό.π., σ. 50

¹² Όντως, η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων, ήδη από τη δεκαετία του 1990, συχνά συνδέεται με την υπόσχεση άσκησης περιορισμένης μεταναστευτικής πολιτικής, μέσω του αυστηρού ελέγχου των εισροών στα σύνορα της χώρας υποδοχής. Δε θα πρέπει όμως να λησμονείται και η στάση αριστερών κομμάτων τις προηγούμενες δεκαετίες κατά της μετανάστευσης, υπό το πρίσμα της ενδεχόμενης υποβάθμισης της εγχώριας εργατικής τάξης σε σχέση με το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό.

Στο Natter K., Czaika M. και Hein de Haas, "Political party ideology and immigration policy reform: an empirical enquiry", *Political Research Exchange*, τόμ. 2, τεύχ. 1, άρθρο 1735255, 2020. Ανάκτηση από <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/2474736X.2020.1735255> στις 7/5/2021 11:17, σ. 3-5

¹³ Στο ίδιο, σ. 18-19

¹⁴ Κόντης Α., ό.π., σ. 50-51

iii. Πολιτικο-φιλοσοφικά καθεστώτα ένταξης

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ενταξιακή πολιτική σε μικροεπίπεδο ανάλυσης επηρεάζεται και προσδιορίζεται από τα επικρατούντα πολιτικο-φιλοσοφικά καθεστώτα ένταξης στις χώρες υποδοχής. Σε αυτή την ενότητα, θα παρουσιαστούν τα τρία κυρίαρχα παραδείγματα καθεστώτων σύμφωνα με τη σύγχρονη πολιτική φιλοσοφία.

Πρώτον, σύμφωνα με το ρεύμα του *φιλελευθερισμού*, το κράτος προσπαθεί να διατηρήσει το κυρίαρχο πολιτισμικό μοντέλο δίχως όμως να έρχεται σε σύγκρουση με τις επιμέρους εθνοτικές και πολιτισμικές ομάδες και εξασφαλίζει ατομικά δικαιώματα -συνταγματικά κατοχυρωμένα- στα μέλη της. Δεν υπάρχει διάκριση των μειονοτήτων, γεγονός προβληματικό, αφού δεν αναγνωρίζονται ως φορείς ιδιαίτερων χαρακτηριστικών.

Από την άλλη πλευρά, η *κοινοτιστική προσέγγιση* προτάσσει την αναγνώριση από πλευράς κράτους συλλογικών δικαιωμάτων στις διάφορες εθνοτικές ομάδες, που δεν λειτουργούν όμως διακριτικά και είναι σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Το κράτος αντιμετωπίζει όλες τις ομάδες ισότιμα και συνεκτικός κρίκος των διαφορετικών πολιτισμών αποτελεί ο σεβασμός των συνταγματικών αρχών.

Τέλος, σύμφωνα με το παράδειγμα του *συνταγματικού πατριωτισμού*, το κράτος αποδέχεται τη διπλή διάσταση του ατόμου, ως μέλος μίας πολιτισμικής ομάδας και ταυτόχρονα μίας ευρύτερης ανθρώπινης οντότητας, και διασφαλίζει την αυτονομία του. Οι αρχές του κράτους δικαίου εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο σε όλους τους πολίτες -δηλαδή και τους μετανάστες- και προωθεί την μελλοντική συμμετοχή στη διαμόρφωση των αρχών αυτών, με σκοπό την διαπολιτισμικότητα, την πολιτική συνοχή και την αξιακή συναίνεση.¹⁵

---

¹⁵ Κόντης Α., ό.π., σ. 53-54

2. Πραγματικά καθεστώτα ένταξης μεταναστών

Η ενταξιακή πολιτική, ανάλογα το περιεχόμενο της στις χώρες υποδοχής, μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε ενταξιακά καθεστώτα. Η συγκεκριμένη ενότητα έχει στόχο την καταγραφή των πραγματικών καθεστώτων, τα οποία διαχωρίζονται με κριτήριο τα παρεχόμενα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτικά δικαιώματα στο μεταναστευτικό πληθυσμό. Οι ομάδες χωρών που ανταποκρίνονται σε ένα ενταξιακό καθεστώς είναι σχετικά ομοιογενείς και επιτρέπουν σε μεγάλο βαθμό τη σύγκριση μεταξύ τους.

Το πρώτο ενταξιακό καθεστώς είναι αυτό του *διαφοροποιημένου αποκλεισμού*, στο οποίο ανταποκρίνεται και η Ελλάδα. Βασικά γνωρίσματα του μοντέλου αυτού είναι ο εθνοπολιτισμικός χαρακτήρας του κράτους, η περιορισμένη ένταξη σε ορισμένους τομείς και η προϋπόθεση της ένταξης για την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη της χώρας υποδοχής. Επιπλέον, υπάρχει άσκηση γενικής ενταξιακής πολιτικής. Αυτά τα χαρακτηριστικά συναντιόνταν και στη Γερμανία μέχρι περίπου και το 2000, πλέον όμως αυτή κατατάσσεται στο δεύτερο ενταξιακό καθεστώς, του πολυπολιτισμού.

Στο *πολυπολιτισμικό* καθεστώς το κράτος συγκροτείται πολιτικά, και όχι πολιτισμικά. Αναγνωρίζονται από το κράτος συλλογικά πολιτισμικά δικαιώματα στις μειονοτικές πληθυσμιακές ομάδες και ασκείται ειδική ενταξιακή πολιτική.

Το τρίτο καθεστώς είναι του *ρεπουμπλικανισμού*, όπου η προσδοκία της αφομοίωσης και η σημασία της πολιτισμικής ένταξης είναι βασικοί πυλώνες της ενταξιακής πολιτικής. Η χορήγηση ατομικών πολιτισμικών δικαιωμάτων εξυπηρετεί την γενικότερη πολιτισμική ομογενοποίηση του κράτους και δε λειτουργεί διακριτικά.

Τέλος, το τέταρτο ενταξιακό καθεστώς που συναντάται είναι της *νέο-αφομοίωσης*, το οποίο εγκαθιδρύεται προοδευτικά στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Ασκείται κατά κύριο λόγο ειδική ενταξιακή πολιτική μέσω της χορήγησης ατομικών πολιτισμικών δικαιωμάτων, ενώ δίνεται έμφαση στην κοινωνική και οικονομική διάσταση της ένταξης. Σημαντικό χαρακτηριστικό του καθεστώτος αυτού είναι η δυνατότητα ελεύθερης και ατομικής επιλογής του «κοινωνικοοικονομικού, πολιτικού και πολιτισμικού συστήματος»¹⁶.

---

¹⁶ Κόντης Α., ό.π., σ. 56

3. Πώς μετριέται η ένταξη των μεταναστών;

ι. Δείκτες ένταξης

Ο στόχος της ενότητας που ακολουθεί είναι η καταγραφή των δεικτών με τη χρήση των οποίων είναι εφικτή η μέτρηση του βαθμού της ένταξης. Οι δείκτες αυτοί χωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες:

Δείκτες πρόσβασης

Αποτελούν μία εκ των προτέρων προσέγγιση του βαθμού ένταξης των μεταναστών στο κράτος υποδοχής και «μετρούν το βαθμό παρεμπόδισης ή διευκόλυνσης στη χρήση δημοσίων αγαθών σε κρίσιμους τομείς του κράτους υποδοχής, όπως ρυθμίζεται στον Κώδικα Μετανάστευσης». ¹⁷ Σε αυτή την κατηγορία ο πιο ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης είναι ο MIPEX (Migrant Integration Policy Index)¹⁸, ο οποίος λαμβάνει υπόψη την κινητικότητα στην αγορά εργασίας, την εκπαίδευση, την πολιτική συμμετοχή, την καταπολέμηση των διακρίσεων, την οικογενειακή επανένωση, την πρόσβαση στην υγεία, την απόδοση ιθαγένειας και τη μόνιμη διαμονή.

Δείκτες κατάστασης

Η συγκεκριμένη κατηγορία δεικτών μετρά εκ των υστέρων την ένταξη, δηλαδή όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στα πλαίσια του ευρύτερου ενταξιακού καθεστώτος. Οι δείκτες κατάστασης χωρίζονται σε αντικειμενικούς και αντλούνται από στατιστικές έρευνες και σε υποκειμενικούς και εκφράζουν την άποψη των ίδιων των εμπλεκόμενων και πως αντιλαμβάνονται τη γενικότερη κοινωνική κατάσταση.¹⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ερευνών που μετρούν το βαθμό της πραγματικής ένταξης είναι οι μελέτες του ΟΟΣΑ και η βάση στατιστικών δεδομένων της Eurostat.

---

¹⁷ Κόντης Α., ό.π., σ. 58-59

¹⁸ Κατασκευάστηκε από το Migration Policy και το Group Institute British Council. Για περισσότερες πληροφορίες: <https://www.mipex.eu/>

¹⁹ Κόντης Α., ό.π.

Δείκτες στάσης

Οι δείκτες στάσης αφορούν την υποκειμενική και ατομική θέαση του μεταναστευτικού ζητήματος και των διαστάσεών του από τους δρώντες που συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία. Σημαντική έρευνα για τη στάση του πληθυσμού πανευρωπαϊκά είναι αυτή του Ευρωβαρόμετρου (2011)²⁰, σύμφωνα με την οποία βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη των μεταναστών στη χώρα υποδοχής είναι η γνώση της γλώσσας, η πρόσβαση στην αγορά εργασίας, το σαφές δίκαιο κατάστασης αλλοδαπών και η αποφυγή γεωγραφικής γκετοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού.²¹ Ακόμη σε αντίστοιχη έρευνα το 2017, η πλειοψηφία του ευρωπαϊκού πληθυσμού υποστήριξε πως η επιτυχής ένταξη των μεταναστών εξαρτάται επίσης από την αποδοχή των αξιών της κοινωνίας υποδοχής, τη συμβολή στο σύστημα πρόνοιας μέσω της καταβολής φόρων και από το κατά πόσο οι ίδιοι οι μετανάστες αισθάνονται οργανικά μέλη της χώρας.²²

Το 2010 υιοθετήθηκε η διακήρυξη της Σαραγόσα, η οποία παρουσίασε ένα σύνολο κοινών δεικτών για τη μέτρηση και την αξιολόγηση της ενταξιακής διαδικασίας. Οι δείκτες αυτοί αναπτύχθηκαν περαιτέρω σε έκθεση του 2013 και ο πίνακας που ακολουθεί τους κατηγοριοποιεί:

---

²⁰ Κόντης Α., ό.π., σ. 59

²¹ Για τα βασικά αποτελέσματα της έκθεσης: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_12_552

²² European Commission, *Special Eurobarometer 469: Integration of immigrants in the European Union*, Directorate-General for Communication, 2018. Ανάκτηση από <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2169> στις 6/7/2021 19:27

List of Zaragoza indicators and additional indicators to be considered

	Employment	Education	Social Inclusion	Active Citizenship	Welcoming Society
Zaragoza indicators	Employment rate	Highest educational attainment	At-risk-of-poverty (and social exclusion)	Naturalisation rate	Perceived experience of discrimination (survey)*
	Unemployment rate	Tertiary attainment	Income	Share of long-term residence	Trust in public institutions (survey)*
	Activity rate	Early school leaving	Self-reported health status (controlling for age)	Share of elected representatives (research)*	Sense of belonging (survey)*
	Self-employment	Low-achievers (PISA)	Property ownership	Voter turnout (research)*	
	Over-qualification	Language skills of non-native speakers (LFS module)**			
Proposed New Indicators	Public sector employment	Participation in early childhood education (SILC/PISA)**	Child poverty (SILC)	Participation in voluntary organisations (survey)*	Public perception of racial/ethnic discrimination (Eurobarometer)
	Temporary employment	Participation in life-long learning (LFS, AES)	Self-reported unmet need for medical care (SILC)	Membership in trade unions (survey)*	Public attitudes to political leader with ethnic minority background (Eurobarometer)
	Part-time employment	Not in education, employment or training (LFS)	Life expectancy (SILC)	Membership in political parties (survey)*	
	Long-term unemployment	Resilient students (PISA)**	Healthy life years (SILC)	Political activity (survey)*	
	Share of foreign-diplomas recognised (survey)**	Concentration in low-performing schools (PISA)**	Housing cost overburden (SILC)**		
	Retention of international students (research)*		Overcrowding (SILC)**		
			In-work poverty-risk (SILC)		
		Persistent poverty-risk (SILC)			

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθούν δείκτες και από τη διακήρυξη της Σαραγόσα και από αυτούς που προτάθηκαν από την έκθεση του 2013 στον πίνακα που προηγήθηκε.²³ Συγκεκριμένα, στον τομέα της εργασίας, θα παρουσιαστούν τα ποσοστά απασχόλησης και όσων εργάζονται σε θέσεις με περισσότερα από τα απαιτούμενα προσόντα. Για την εκπαίδευση, θα γίνει αναφορά στα ποσοστά ατόμων με υψηλή εκπαίδευση, στα ποσοστά πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης και στο ποσοστό νέων

²³ Huddleston T., Niessen J. και Tjaden J. D., “Using EU Indicators of Immigrant Integration”, *European Services Network (ESN) and the Migration Policy Group (MPG)*, 2013, σ. 9 (πίνακας). Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/e-library/documents/policies/legal-migration/general/docs/final_report_on_using_eu_indicators_of_immigrant_integration_june_2013_en.pdf στις 4/7/2021 20:57

εκτός εκπαίδευσης ή εργασίας. Τέλος, αναφορικά με την κοινωνική ένταξη, θα χρησιμοποιηθούν τα ποσοστά όσων βρίσκονται στο όριο της φτώχειας (ή του κοινωνικού αποκλεισμού), της αυτό-αξιολόγησης της υγείας, της δήλωσης ανικανοποίητων ιατροφαρμακευτικών αναγκών και της υπερσυγκέντρωσης στο χώρο κατοικίας.

Κλείνοντας, ενδιαφέρον έχει να προστεθεί στις υφιστάμενες προσπάθειες για εξαγωγή δεικτών για τη μέτρηση της ένταξης των μεταναστών η πρόσφατη προσπάθεια των Harder, Figueroa, Gillum, Hangartner, Laitin και Hainmueller.²⁴ Η ανάγκη ενός δείκτη, ο οποίος μπορεί να γίνει αποδεκτός από τους ακαδημαϊκούς και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο περιεκτικός ως προς τις διαστάσεις της ένταξης, τους οδήγησαν να προτείνουν ένα ρεαλιστικό και πολυδιάστατο δείκτη μέτρησης της ένταξης των μεταναστών, τον *Immigration Policy Lab (IPL) Integration Index*.²⁵ Ο δείκτης επικεντρώνεται σε 6 γενικές διαστάσεις της ένταξης: ψυχολογική, οικονομική, πολιτική, κοινωνική, γλωσσική και navigational.²⁶ Η αξιολόγηση του δείκτη βασίστηκε στη μελέτη τεσσάρων διαφοροποιημένων δειγμάτων μεταναστευτικού πληθυσμού από τις Η.Π.Α. και τη Γερμανία με διαφορετικά αναμενόμενα επίπεδα ένταξης. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα μεταναστών από τη Γερμανία (sample B) σημείωσε βαθμολογία 0,69 στον IPL-12 και σε σύγκριση με τα υπόλοιπα δείγματα βρίσκεται στη 2^η θέση. Την ίδια θέση κατείχε και στη συσχέτιση *ένταξη-διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής*, επιβεβαιώνοντας ότι ο δείκτης υπολογίζει επιτυχώς τα διαφορετικά αναμενόμενα επίπεδα ένταξης. Επίσης, αποδείχτηκε ότι ο δείκτης συσχετίζεται με τους καθιερωμένους από τη βιβλιογραφία παράγοντες επιτυχημένης ένταξης, όπως η μακροχρόνια διαμονή στη χώρα υποδοχής, το ασφαλές νομικό καθεστώς, η γνώση της γλώσσας και το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Για παράδειγμα, μία αύξηση στη διάρκεια εκπαίδευσης ή στα χρόνια διαμονής στη χώρα προκαλεί ανάλογη αύξηση στο δείκτη ένταξης IPL-12.

---

²⁴ Harder N., Figueroa L., κ.ά., “Multidimensional measure of immigrant integration”, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, τόμ. 115, τεύχ. 45, σ. 11483 – 11488, 2018. Ανάκτηση από <https://www.pnas.org/content/115/45/11483> στις 17/5/2021 13:00

²⁵ Ο δείκτης ένταξης IPL μπορεί να είναι μικρότερης κλίμακας (IPL-12) ή μεγαλύτερης (IPL-24), ανάλογα πόσες ερωτήσεις χρησιμοποιούνται στη διεξαγωγή της έρευνας. Η τελική βαθμολογία του δείκτη κυμαίνεται από το 0 έως το 1.

²⁶ Ο όρος δεν μπορεί να μεταφραστεί επακριβώς στα ελληνικά. Αφορά τη δυνατότητα διαχείρισης στοιχειωδών αγαθών, όπως η επίσκεψη σε ιατρό στη χώρα υποδοχής και βασικές γνώσεις για τη λειτουργία της χώρας.

ii. Κριτική αξιολόγηση της σημασίας των δεικτών ένταξης

Η εξαγωγή κοινώς αποδεκτών δεικτών καθιστά την ερευνητική διαδικασία ευκολότερη. Η χρήση ίδιων στατιστικών δεδομένων μέτρησης διευκολύνει τη συγκριτική ανάλυση και μελέτη χωρών υποδοχής μεταναστών. Οι δείκτες καθιστούν τη μελέτη ενός φαινομένου απλούστερη, αφού με τη χρήση τους δε χρειάζεται να μετρηθούν όλες οι παράμετροι, για να αντληθεί η ευρύτερη εικόνα ενός ζητήματος. Προσφέρουν τη δυνατότητα σε όποιον τους χρησιμοποιεί να επεκτείνει την έρευνά του σε βάθος χρόνου και να εξαγάγει συμπεράσματα για θέματα που τα αποτελέσματά τους εκδηλώνονται σταδιακά. Δίχως αυτούς, η άσκηση πολιτικής σε εθνικό επίπεδο θα ήταν αποσπασματική και δε θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα και τις ανάγκες των ομάδων στις οποίες απευθύνεται.

Επιπλέον, η ένταξη των μεταναστών, διαστάσεις της οποίας πραγματεύεται η παρούσα εργασία, εισήλθε σαν πυλώνας της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. σχετικά πρόσφατα. Η ολοένα αυξανόμενη ανάγκη σύγκλισης και ενοποίησης των πολιτικών των κρατών μελών για την διαχείριση του μεταναστευτικού δημιουργεί την ανάγκη κοινών σημείων αναφοράς και ερμηνείας των δημοσίων πολιτικών των χωρών υποδοχής. Η χρήση δεικτών, κυρίως κατάστασης, οι οποίες μετρούν εκ των υστέρων τα αποτελέσματα, προσφέρουν μία εικόνα για το αν η χάραξη πολιτικής επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα ή χρήζει αναθεώρησης. Η υιοθέτηση μάλιστα κοινών δεικτών από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. βοηθά στην αναγνώριση ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των χωρών, οι οποίες συνδυαστικά με τα χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού οδηγούν στην βελτίωση των πολιτικών.²⁷

Ζητήματα όπως η ένταξη των μεταναστών δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται κανονιστικά, σύμφωνα δηλαδή με τις αξίες και τις ιδεολογικές καταβολές αυτών που βρίσκονται στην προνομιούχα θέση να ασκούν πολιτική. Χρειάζεται επιστημονική μελέτη και έρευνα, κοινώς αποδεκτοί ορισμοί και τρόποι μέτρησης των μεταβλητών, ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται να είναι ουσιαστικά ωφέλιμα και όχι αυτά που «θα έπρεπε να είναι».

---

²⁷ Huddleston T., Niessen J. και Tjaden J. D., ό.π., σ. 8-9.

Μέρος II

1. Η σημασία της συγκριτικής ανάλυσης

Στην εργασία αυτή, η προσέγγιση που ακολουθείται είναι η σύγκριση των μεταναστευτικών πληθυσμών, της διαβίωσης και του βαθμού ένταξης τους μεταξύ της Γερμανίας και της Ελλάδας. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα αναλυθεί η σημασία της συγκριτικής ανάλυσης και οι στόχοι που μπορούν να επιτευχθούν με αυτήν.

Η συγκριτική προσέγγιση επιλέχθηκε διότι αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους στην πολιτική επιστήμη μέσω την οποίας αναλύεται και ερμηνεύεται μία κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο που προέκυψε και την πορεία που θα ακολουθήσει.²⁸ «Η σύγκριση στοχεύει στην ανάπτυξη κατηγοριών, πλαισίων, προτάσεων και μοντέλων που καλύπτουν και εξηγούν ατομικές και κοινωνικές διεργασίες και στην αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων των κοινωνιών».²⁹ Σύμφωνα με τους Hague και Harrop, τα οφέλη από τη διεξαγωγή συγκριτικής ανάλυσης είναι τα εξής: Καταρχάς, σε ένα παγκοσμιοποιημένο διεθνές περιβάλλον η σύγκριση βοηθά στην ερμηνεία των γεγονότων, των διαφορετικών πολιτικών συστημάτων και των πολιτικών σχέσεων. Στη συγκεκριμένη εργασία, αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αφού και οι δύο υπό μελέτη χώρες είναι μέλη ενός υπερεθνικού θεσμού, που βασίζεται στη συνεργασία και στην παραχώρηση κυριαρχίας και το διέπουν κοινοί στόχοι και αξίες. Δεύτερον, η κατηγοριοποίηση είναι ένα πλεονέκτημα της σύγκρισης, αφού δίνεται έτσι η δυνατότητα για τη μελέτη των παραγόντων και των κινήτρων που οδηγούν τη χώρα να υιοθετήσει μία πολιτική. Επιπλέον, με τη συγκριτική προσέγγιση επιβεβαιώνονται υποθέσεις και γίνονται προβλέψεις, βασική προϋπόθεση για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων. Είναι αναγκαία η προσεκτική επιλογή των χωρών οι οποίες θα μελετηθούν. Ναι μεν πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικές ως δείγμα, για να μπορούν τα αποτελέσματα να είναι έγκυρα, αλλά κάθε χώρα διαφέρει σημαντικά και με πολλούς τρόπους από την άλλη.³⁰ Για αυτό το λόγο επιλέγεται συνήθως η μέθοδος του «σχεδιασμού της μέγιστης ομοιότητας», όπου οι χώρες αν και διαφέρουν αναφορικά

²⁸ Λυριντζής Χ., *Σύγκριση και ερμηνεία. Η πορεία και οι προοπτικές στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Νήσος, Αθήνα, 2001, σ. 33

²⁹ Χατζησταύρου Φ., *Συγκριτική Πολιτική*, παράδοση μαθήματος ακαδ. Έτος 2020-21, ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ, προσωπικές σημειώσεις

³⁰ Hague R. και Harrop M., *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση-Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, Χρηστίδης Γ. (μετάφρ.), Κωνσταντινίδης Γ. (επιμ.), Κριτική, 2011, σ. 106-109

με τον υπό μελέτη παράγοντα, έχουν αρκετές ομοιότητες. Επιπλέον, η συγκριτική ανάλυση μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους και σε πολλά επίπεδα (ποιοτικές συγκρίσεις, ποσοτική ή ιστορική ανάλυση).³¹

Στην ανάλυση που θα ακολουθήσει, η επιλογή της Γερμανίας και της Ελλάδας έγινε στη βάση της συμμετοχής τους στην Ε.Ε., η οποία τις δεσμεύει νομικά και πολιτικά σε ορισμένα ζητήματα³², αλλά και γιατί η Ελλάδα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του ευρωπαϊκού νότου και νέα χώρα υποδοχής μεταναστών/προσφύγων, ενώ η Γερμανία, χώρα δυτικής Ευρώπης και μακροχρόνιος προορισμός.³³ Θα αναλυθούν ποιοτικά χαρακτηριστικά των χωρών (μεταναστευτικές πολιτικές, οικονομική κατάσταση κ.λπ.) και ποσοτικά, δηλαδή στατιστικά στοιχεία από ήδη υφιστάμενες έρευνες. Για να μπορέσει να γίνει η σύγκριση πιο αποτελεσματική, πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν και οι διαφορετικές συνθέσεις του μεταναστευτικού πληθυσμού σε κάθε χώρα (π.χ. ηλικία ή χώρα προέλευσης). Ο ερευνητής ανάλογα με το σκοπό του θεμελιώνει και νομιμοποιεί τη δυνατότητα σύγκρισης.³⁴ Το γεγονός ότι η εργασία εστιάζει σε συγκεκριμένους δείκτες ένταξης δεν αποτελεί περίπτωση μεροληψίας και σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί να μειώσει τη σημασία και το ενδιαφέρον από άλλους ενταξιακούς τομείς. Οι τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας, που θα αναλυθούν στη συνέχεια, επιλέχθηκαν για σύγκριση γιατί αποτελούν την αφετηρία της ενταξιακής διαδικασίας των μεταναστών. Σκοπός είναι να αναδειχθούν οι διαφορετικές πρακτικές στις δύο χώρες. Τα δύο διαφορετικά εθνικά πλαίσια πολιτικής δημιουργούν διαφορετικά ενταξιακά αποτελέσματα, τα οποία αποτυπώνονται στους δείκτες που θα αναφερθούν. Αυτά τα αποτελέσματα οφείλονται ταυτόχρονα στις ιδιαιτερότητες των κοινωνιών και των μεταναστευτικών πληθυσμών και αποτελούν τη βάση για προτάσεις πολιτικής. Η ποιοτική σύγκριση των ενταξιακών καθεστώτων και η ποσοτική σύγκριση των δεικτών ένταξης έχουν λοιπόν ως στόχο τον εντοπισμό των διαφορών, την ανάδειξη των αδυναμιών και την ανάπτυξη προτάσεων διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου.

---

³¹ Στο ίδιο, σ. 114-117

³² Η δέσμευση των κ-μ της Ε.Ε. είναι επιτακτική, αφού παραχωρούν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας στους ενωσιακούς θεσμούς. Μάλιστα, η υπεροχή του ευρωπαϊκού δικαίου από το εθνικό, η υποχρέωση των κρατών για ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας και οι «κοινές ευρωπαϊκές αξίες» αποτελούν μία κοινή βάση για σύγκριση των πολιτικών τους.

³³ Αυτή η κατηγοριοποίηση είναι βασισμένη σε μελέτη του ΟΟΣΑ.

³⁴ Λυριντζής Χ., ό.π., σ. 37

2. Ελλάδα και Γερμανία: Σύντομη ανασκόπηση

ι. Χαρακτηριστικά μεταναστευτικού πληθυσμού

Στο παρόν κεφάλαιο, θα γίνει μία σύντομη αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού στη Γερμανία και την Ελλάδα, με στόχο να γίνει ευκολότερα κατανοητή η ανάλυση που θα ακολουθήσει για την ενταξιακή διαδικασία στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας. Οι δύο υπό μελέτη χώρες ανήκουν σε διαφορετικά γεωγραφικά μέρη της Ευρώπης, έχουν διαφορετικό πληθυσμό, ιστορία, αλλά και πολιτική κουλτούρα. Αυτό που τις συνδέει άρρηκτα είναι η συμμετοχή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σχέση αυτή και οι κοινές «ευρωπαϊκές αξίες».

Σύμφωνα με την Eurostat, ο πληθυσμός της Γερμανίας είναι περίπου 83 εκατομμύρια και της Ελλάδας 10,7. Από αυτά, σήμερα περίπου 15 εκ. και 1,3 αντιστοίχως είναι άτομα τα οποία έχουν γεννηθεί εκτός της χώρας παραμονής και περιλαμβάνονται και όσοι έχουν γεννηθεί σε άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε. και σε λοιπές τρίτες χώρες.³⁵ Το 2018 η Γερμανία σημείωσε το μεγαλύτερο αριθμό μεταναστευτικών εισροών (893.900) με λίγο παραπάνω από το 50% να είναι οι άντρες. Παρόμοια κατανομή πληθυσμού βάσει φύλου σημειώθηκε και στην Ελλάδα. Το 2018-19, ο μεταναστευτικός πληθυσμός στη Γερμανία αποτελούταν από περίπου 4,3 εκ. πολίτες άλλων χωρών της Ε.Ε., 5,8 εκ. από τρίτες χώρες και 11,5 χιλιάδες χωρίς κάποια απόδειξη εθνικότητας. Αντίστοιχα, στην Ελλάδα διαμένουν περίπου 200.000 πολίτες από την Ε.Ε. και 635.000 εκτός ένωσης.³⁶ Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η Γερμανία την ίδια χρονιά είχε τις περισσότερες εισροές από τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Βουλγαρία, ενώ η Ελλάδα από την Αλβανία, την Κίνα και τη Γεωργία. Οι αιτούντες άσυλο ήταν αντίστοιχα περίπου 143.000 και 75.000.³⁷

³⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00178/default/table?lang=en>

³⁶ Eurostat (European Commission), “Migrant integration statistics-2020 edition”, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2021, σ. 27. Ανάκτηση από <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-06-20-184> στις 28/5/2021 18:00

³⁷ OECD, “International Migration Outlook 2020”, *OECD Publishing*, Paris, 2020. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1787/1999124x> στις 10/5/2021 19:00

Μεταναστευτικό απόθεμα

2018	Γερμανία	Ελλάδα
Συνολικός πληθυσμός	83.019.233	10.724.599
Σύνολο μεταναστών	10.089.300	831.700
Από κράτη-μέλη Ε.Ε.	4.293.900	196.700
Από τρίτες χώρες	5.783.900	635.000

Πηγή: Eurostat Database

Αίτια μεταναστευτικών εισροών

2018	Γερμανία	Ελλάδα
Εργασία	10%	8%
Οικογενειακοί λόγοι (π.χ. επανένωση)	15%	48%
Ελεύθερη μετακίνηση	61%	
Σπουδές		2%
Ανθρωπιστικοί λόγοι	13%	
Άλλοι λόγοι	1%	42%

Πηγή: Eurostat Database, OECD Library

Ο συνολικός πληθυσμός των μεταναστών από τρίτες χώρες στην Ε.Ε. αποτελεί περίπου το 5% της Ένωσης και το ένα τέταρτο από αυτούς κατοικεί στη Γερμανία (τον κύριο όγκο τον αποτελούν οι Τούρκοι και οι πολίτες κρατών της πρώην Γιουγκοσλαβίας). Περίπου τα 3/4 είναι εργάσιμης ηλικίας, δηλαδή 15 έως 64 ετών, το 7% είναι άνω των 65 και το 16% κάτω των 15. Στην Ελλάδα, λόγω της πρόσφατης ανθρωπιστικής μετανάστευσης, σχεδόν το ένα τέταρτο του πληθυσμού των μεταναστών τρίτων χωρών είναι παιδιά κάτω των 15 χρονών.³⁸

³⁸ OECD/EU, ό.π., σ. 228

ii. Εθνικό πλαίσιο ενταξιακής πολιτικής

Η παρούσα συγκριτική μελέτη επικεντρώνεται στην ενταξιακή πολιτική των κρατών στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης. Για αυτό το λόγο, στην ενότητα αυτή θα αναφερθούν συνοπτικά βασικά στοιχεία του εθνικού πλαισίου ενταξιακής πολιτικής των δύο χωρών, τα οποία σχετίζονται με τις δύο παραπάνω διαστάσεις.

Στην Ελλάδα, την ενταξιακή πολιτική ασκεί το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου σε συνεργασία με τους φορείς της αυτοδιοίκησης. Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη του 2019, η συνεργασία αυτή πρέπει να ενισχυθεί και να δοθεί μεγαλύτερη ευχέρεια δράσης στην τοπική αυτοδιοίκηση, αφού όσο εγγύτερα βρίσκεται ο φορέας στο μετανάστη-ρια, τόσο πιο πετυχημένη μπορεί να είναι η ένταξη του στο κοινωνικό σύνολο. Τα τελευταία χρόνια με την τροποποίηση του Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης προωθήθηκαν μέτρα για μία ευκολότερη διαδικαστικά απόκτηση άδειας διαμονής και επαναπροσδιορίστηκαν οι όροι πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Αναφορικά με την πρόσβαση στην υγεία, από το 2016 *«θεσπίζεται το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες δομές υγείας για την παροχή νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ανασφάλιστους και σε εύλωτες κοινωνικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών/μεταναστριών και των αιτούντων/αιτουσών και δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Η υγειονομική κάλυψη που εγγυάται το νέο πλαίσιο είναι πλήρης και περιλαμβάνει τη νοσηλευτική, διαγνωστική και φαρμακευτική κάλυψή τους»*.³⁹ Ταυτόχρονα, προωθείται η διαπολιτισμική επιμόρφωση του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού νοσοκομείων και υπηρεσιών υγείας και η δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες διαπολιτισμικής μεσολάβησης, ώστε να γίνει ευκολότερη και αποτελεσματικότερη η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των μεταναστών.⁴⁰

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η εθνική στρατηγική ενισχύει τις ήδη υπάρχουσες δομές και πρακτικές ένταξης. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το νόμο 3386 του 2005 *«Ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών, που διαμένουν στην Ελληνική Επικράτεια, υπάγονται στην*

---

³⁹ Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Ιούλιος 2019, σ. 18. Ανάκτηση από <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%926-%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-2019.pdf> στις 15/5/2021 17:25

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 57

υποχρεωτική σχολική φοίτηση, όπως και οι ημεδαποί. και έχουν, χωρίς περιορισμούς, πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας». ⁴¹ Λειτουργούν τάξεις υποδοχής μεταναστών και μορφές ενισχυτικής διδασκαλίας με τη μορφή φροντιστηριακών μαθημάτων, καθώς και προγράμματα για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. ⁴² Σημαντικός ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης και στον τομέα της εκπαίδευσης, μέσω της λειτουργίας των Κέντρων Ένταξης Μεταναστών και των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης και των δράσεων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και ιστορίας, παράλληλα με την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σε όποιον το έχει ανάγκη.

Η Γερμανία ακολουθεί μία διαφορετική προσέγγιση της μεταναστευτικής πολιτικής, αφού ο τομέας της εκπαίδευσης είναι αρμοδιότητα των κρατιδίων. Για αυτό η άσκηση πολιτικής είναι αρκετά περίπλοκη, λαμβάνονται πολλά και διαφορετικά μέτρα σε διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης και η επιτυχία αυτών ουσιαστικά εξαρτάται από το κρατίδιο στο οποίο θα εγκατασταθεί ο μετανάστης. ⁴³ Για την ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης, η Γερμανική Ομοσπονδιακή Υπηρεσία για τη Μετανάστευση και τους Πρόσφυγες δίνει έμφαση στα λεγόμενα «ενταξιακά μαθήματα», τα οποία παρέχουν μαθήματα γερμανικής γλώσσας, ιστορίας και νομικού συστήματος και προσανατολισμού και για τα οποία βρίσκεται σε άμεση συνεργασία με τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες των κρατιδίων. ⁴⁴ Επιπλέον, δίνει την ευκαιρία στους πολίτες άλλων χωρών για επαγγελματική εκπαίδευση στην επικράτεια της, με παροχή βοηθητικών μαθημάτων, κυρίως βέβαια για την ένταξη στην αγορά εργασίας. Η τελευταία αυτή υπηρεσία συνδέεται με το γεγονός ότι η Γερμανία επιθυμεί να αυξήσει τα ποσοστά ειδικευμένων μεταναστών, εξ' ου και η υιοθέτηση του νέου νόμου "Skilled Immigration Act", ο οποίος διευκολύνει τη μετανάστευση πολιτών τρίτων χωρών υψηλής ειδίκευσης. ⁴⁵ Για την ένταξη στον τομέα της υγείας, το γερμανικό υγειονομικό

---

⁴¹ Ν. 3386/2005, *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*, ΦΕΚ Α 212/23-08-2005. Ανάκτηση από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html> στις 6/7/2021 22:23

⁴² Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, ό.π., σ. 59-60

⁴³ Bither J. και Ziebarth A., *In it for the long run: Integration lessons from a changing Germany*, German Marshall Fund of the United States, 2016, σ. 11. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/resrep18999> στις 26/5/2021 10:35

⁴⁴ BAMF - German Federal Office for Migration and Refugees, ανάκτηση από <https://www.bamf.de/DE/Behoerde/Aufgaben/FoerderungIntegration/foerderungintegration-node.html> στις 12/5/2021 12:30

⁴⁵ Για περισσότερες πληροφορίες για το νέο νόμο: <https://www.make-it-in-germany.com/en/visa/skilled-immigration-act>

σύστημα βασίζεται στην ασφάλιση. Από τη στιγμή που κάποιος απασχολείται στη χώρα, έχει αυτομάτως και ασφάλιση υγείας. Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, που δεν έχουν ιατρική ασφάλιση, δικαιούνται έκτακτη περίθαλψη σε συγκεκριμένες μόνο περιπτώσεις (βαριές αρρώστιες και εγκυμοσύνη). Στη συνέχεια δίνεται -αναλόγως το κρατίδιο- ένα παραστατικό φαρμακευτικής αγωγής (medical treatment voucher) ή κάρτα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.⁴⁶ Σε αντιστοιχία με την πρακτική που ακολουθείται και στην Ελλάδα, απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις γίνονται και στο στάδιο ταυτοποίησης κατά την είσοδο στη χώρα (κυρίως για τον εντοπισμό και αντιμετώπιση εύκολα μεταδιδόμενων ασθενειών).

Αφού έγινε μία σύντομη αναφορά σε πολύ βασικά σημεία της ενταξιακής πολιτικής των δύο χωρών, στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα αναλυθούν σε μεγαλύτερο βάθος επιλεγμένοι σύμφωνα με τις ανάγκες της εργασίας δείκτες. Πιο συγκεκριμένα, για την ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης, θα παρουσιαστεί το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών, το ποσοστό εγκατάλειψης της εκπαίδευσης, τα ποσοστά απασχόλησης σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο και τα προσόντα και τέλος η επιμόρφωση ενηλίκων. Στη συνέχεια, για τη διάσταση της υγείας, θα παρουσιαστούν δείκτες στάσης, όπως η αυτοαξιολόγηση της υγείας και η δήλωση μη ικανοποιημένων αναγκών και θα μελετηθούν οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών και με ποιον τρόπο επηρεάζουν την κατάσταση υγείας.

---

⁴⁶ BMG – Federal Ministry of Health, ανάκτηση από <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/english-version/topics/health-guide-for-asylum-seekers/general-information-about-the-health-system.html> στις 12/5/2021 12:30

3. Σύγκριση του βαθμού ένταξης στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας

Το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας πραγματεύεται την ένταξη των μεταναστών στην εκπαίδευση και στην υγεία στις δύο χώρες υποδοχής. Σκοπός των ενοτήτων που θα ακολουθήσουν είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων για το ποια χώρα τελικά έχει καταφέρει να εντάξει με μεγαλύτερη επιτυχία τους μετανάστες στους συγκεκριμένους τομείς και πού οφείλεται αυτή.

A. Ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης

Η πρώτος τομέας δομικής ένταξης που θα μελετηθεί είναι η εκπαίδευση. Η συμμετοχή των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής αποτυπώνει αν η χώρα έχει καταφέρει να τους εντάξει επιτυχώς, αλλά λειτουργεί και σαν μέσο για την ευρύτερη κοινωνική ένταξη. Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση νέων και ενηλίκων ανοίγουν την πορεία για ένταξη στην αγορά εργασίας, αποκλείουν το ενδεχόμενο περιθωριοποίησης των μεταναστών και ενισχύουν περαιτέρω την τριβή με τη γλώσσα, τις αξίες και το νομικό σύστημα της χώρας. Η σημασία της ένταξης στον τομέα αυτό είναι διττή, αφού είναι ωφέλιμη και για το μεταναστευτικό πληθυσμό, αλλά και για την ίδια τη χώρα.

Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις η πρόσβαση των παιδιών μεταναστών στο σχολικό σύστημα δεν έχει ιδιαίτερες τυπικές απαιτήσεις, σημειώνονται πολλές διακρίσεις. Επίσης, τα εκπαιδευτικά συστήματα δεν μπορούν σε όλες τις περιπτώσεις να ανταποκριθούν στο μέγεθος ή τις ανάγκες του μεταναστευτικού πληθυσμού. Η απουσία ή ανεπάρκεια υπηρεσιών, όπως εισαγωγικά μαθήματα, μαθήματα για εμβάθυνση στη γλώσσα και έλλειψη δομών για κατάρτιση και εκπαίδευση, μπορεί να θεωρηθεί ως μια μορφή διάκρισης.⁴⁷

Ο μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ε.Ε. αποτελείται από ένα ανθρώπινο δυναμικό όπου το ένα τρίτο των μεταναστών από ευρωπαϊκές χώρες έχει χαμηλό εκπαιδευτικό

---

⁴⁷ Βαρούξη Χ. και Σαρρής Ν., «Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις» στο Αφουξενίδης Α., Σαρρής Ν. και Τσακηρίδη Ο. (επιμ.) *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2012, σ. 30-31. Ανάκτηση από https://www.ekke.gr/publication_files/entaxi-ton-metanaston-antilipsis-politikes-praktikes στις 4/7/2021 19:58

επίπεδο (περίπου το 39% των πολιτών σε σχέση με το 23% των ημεδαπών).⁴⁸ Το ποσοστό των μεταναστών με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο είναι 29%, περίπου 11 εκατομμύρια, ενώ αυτών με χαμηλό επίπεδο είναι 13 εκατομμύρια.⁴⁹

Στις ενότητες που θα ακολουθήσουν θα δοθούν στοιχεία για το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών, την πρόωρη εγκατάλειψη εκπαίδευσης, τη σχέση εκπαίδευσης και απασχόλησης και συνοπτικά για την εκπαίδευση ενηλίκων. Επιπλέον, θα αναφερθούν και οι βαθμολογίες που σημείωσαν η Γερμανία και η Ελλάδα για την ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης σύμφωνα με τον MIPEX.

---

⁴⁸ OECD/EU, ό.π., σ. 64

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 66

ι. Εκπαιδευτικό επίπεδο μεταναστών

Στην παρούσα ενότητα, στόχος είναι να προσδιοριστεί το εκπαιδευτικό επίπεδο του μεταναστευτικού πληθυσμού. Αναλυτικότερα, το εκπαιδευτικό επίπεδο μίας μονάδας προσδιορίζεται σύμφωνα με την τρέχουσα έκδοση της «Διεθνούς Πρότυπης Ταξινόμησης της Εκπαίδευσης» (ISCED 11). Για διευκόλυνση της ανάλυσης, τα επίπεδα εκπαίδευσης χωρίζονται σε τρία υποσύνολα: 1. Χαμηλότερη από την πρωτοβάθμια, πρωτοβάθμια και γυμνασιακή εκπαίδευση (επίπεδα 0-2), 2. Λυκειακή και μετα-σχολική, αλλά όχι τριτοβάθμια εκπαίδευση (επίπεδα 3-4), 3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση (επίπεδα 5-8).⁵⁰

Σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ, η Γερμανία και η Ελλάδα έχουν χαρακτηριστεί ως χώρες με μεταναστευτικό απόθεμα χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Η μόνη διαφορά τους είναι ότι η Γερμανία είναι καθιερωμένη μακροχρόνια ως μεταναστευτικός προορισμός, ενώ η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια από χώρα αποστολής μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής.⁵¹ Η Ελλάδα το 2019 ήταν η τρίτη χώρα στην Ε.Ε. (μετά την Ιταλία και την Ισπανία) με τους περισσότερους μετανάστες εκτός Ένωσης να είναι χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης, αγγίζοντας περίπου το 50%, ενώ αυτοί από άλλα κράτη μέλη να αποτελούν περίπου το 25%. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες από τρίτες χώρες με υψηλή εκπαίδευση αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 10% του μεταναστευτικού αποθέματος, ενώ αυτοί από την Ε.Ε. και σε αυτή την περίπτωση αντιπροσωπεύουν λίγο λιγότερο από το 25%. Ένα μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο παρατηρείται στη Γερμανία την ίδια χρονιά, με περίπου το 30% να προέρχονται από την Ε.Ε. και πάνω από 44% από τρίτες χώρες. Αναφορικά με τους μετανάστες με ανώτερη εκπαίδευση, η επικρατούσα κατάσταση είναι καλύτερη από την Ελλάδα, αφού υπάρχει μικρή απόκλιση μεταξύ αυτών από τρίτες χώρες και αυτών από την Ε.Ε., αφού και οι δύο ομάδες αντιπροσωπεύουν περίπου ένα ποσοστό της τάξεως του 22%. Και στα δύο κράτη πάντως, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού υποβάθρου, οι υπήκοοι των χωρών αυτών είναι σε ευνοϊκότερη θέση με τα ποσοστά να είναι

---

⁵⁰ OECD, European Union, UNESCO Institute for Statistics, “ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications”, *OECD Publishing*, Paris, 2015. Ανάκτηση από https://www.oecd-ilibrary.org/education/isced-2011-operational-manual_9789264228368-en στις 7/5/2021 16:50

⁵¹ OECD/EU, ό.π., σ. 26

χαμηλότερα για πολίτες με χαμηλή εκπαίδευση και υψηλότερα για κατόχους ανώτερης εκπαίδευσης.⁵²

2017, Εκπαιδευτικό Επίπεδο, 15-64 ετών

Low-educated			Highly educated		
	Foreign-born	Native-born		Foreign-born	Native-born
Greece	38.7	26.1	Greece	17.5	31.3
Germany	34.7	10.1	Germany	22.6	27.9

Πηγή: OECD

2019, Εκπαιδευτικό επίπεδο, 15-64 ετών, Ελλάδα

	Non-EU-Non reporting country	Native-born	Other EU Members
Levels 0-2	50,5	24,5	25,6
Levels 3-4	41,5	46,5	51,2
Levels 5-8	8,0	28,9	23,2

Πηγή: Eurostat

2019, Εκπαιδευτικό επίπεδο, 15-64 ετών, Γερμανία

	Non-EU-Non reporting country	Native-born	Other EU Members
Levels 0-2	47,0	15,9	31,9
Levels 3-4	32,3	57,4	44,9
Levels 5-8	20,7	26,7	23,2

Πηγή: Eurostat

Από τους παραπάνω πίνακες μπορούμε να συμπεράνουμε πως στην πλειοψηφία του ο μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ελλάδα έχει ολοκληρώσει την σχολική εκπαίδευση και έχει απολυτήριο λυκείου (επίπεδο 3), ενώ στη Γερμανία οι περισσότεροι μετανάστες έχουν ολοκληρώσει και το γυμνάσιο (επίπεδο 2). Επίσης, η Γερμανία είναι η χώρα που υπερτερεί σε μεταναστευτικό απόθεμα υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, αφού αθροιστικά οι ΠΤΧ και από άλλα μέλη της Ε.Ε. είναι σχεδόν 10% περισσότεροι

⁵² Eurostat (European Commission), ό.π., σ. 79-80

από την Ελλάδα. Άρα, οι μετανάστες στη Γερμανία συγκεντρώνονται στα δύο άκρα των βαθμίδων εκπαίδευσης: πολλοί χαμηλού ή υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, ενώ η Ελλάδα έχει περισσότερους μετανάστες αποφοίτους σχολείου (επίπεδο 3 ή επίπεδο 4, αν έχει υπάρξει μετα-σχολική κατάρτιση, όχι πανεπιστημιακού ιδρύματος).

ii. Πρόωρη εγκατάλειψη εκπαίδευσης

Αυτή η ενότητα αναφέρεται στο μεταναστευτικό πληθυσμό 15-24 ετών, που δε λαμβάνουν κάποιο είδος επίσημης ή ανεπίσημης εκπαίδευσης (δηλαδή έχουν εγκαταλείψει πρόωρα την εκπαιδευτική διαδικασία) και έχουν ολοκληρώσει και το γυμνάσιο. Ο δείκτης αυτός είναι ένας από τους δείκτες Σαραγόσα, αποτελεί αντικειμενικό δείκτη κατάστασης και χρησιμοποιείται για να δείξει αν το εκπαιδευτικό σύστημα μίας χώρας είναι ικανό να απορροφήσει τους νεαρούς μετανάστες.

Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που εγκαταλείπουν τη σχολική εκπαίδευση είναι οι μαθητές που γεννήθηκαν σε άλλη χώρα και εγκαταστάθηκαν στη χώρα υποδοχής πριν τα 15 τους.⁵³ Όπως γίνεται αντιληπτό από τους πίνακες που ακολουθούν και στις δύο χώρες που εξετάζονται, οι νέοι που είτε έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής είτε εγκαταστάθηκαν σε παιδική ηλικία είναι πιθανότερο να εγκαταλείψουν την εκπαίδευσή τους (μικρή απόκλιση στο ποσοστό των παιδιών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα από μετανάστες γονείς). Επιπροσθέτως, σε σύγκριση με τον ημεδαπό νεαρό πληθυσμό, οι μετανάστες είναι κατά πολύ περισσότερο πιθανόν να διακόψουν την εκπαίδευσή τους.

2016, Πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, 15-24 ετών

	Native-born with foreign-born parents	Native-born with native-born parents	Foreign-born who arrived as children
Germany	8.9	5.5	18.9
Greece	2.2	5.3	15.2

⁵³ OECD/EU, ό.π., σ. 198

Πηγή: OECD

2019, Εγκατάλειψη εκπαιδευτικής διαδικασίας, 18-24 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	25,7	7,6	24,9
Greece	20,9	3,0	22,5

Πηγή: Eurostat

Όσον αφορά γενικότερα την επίδοση των νεαρών μεταναστών κατά τη σχολική τους εκπαίδευση σημειώνονται παρόμοια επίπεδα επίδοσης σε σχολεία με ομογενές κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.⁵⁴ Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, τα παιδιά των μεταναστών πηγαίνουν σε σχολεία παρόμοιου επιπέδου με τα υπόλοιπα σχολεία της επικράτειας.⁵⁵ Όταν δε συμβαίνει κάτι τέτοιο και υπάρχει υπερσυγκέντρωση μεταναστών σε σχολεία σε υποβαθμισμένες περιοχές, η επίδοσή τους είναι ασθενέστερη. Αυτό δεν οφείλεται όμως στη μεταναστευτική ιδιότητα, αλλά στη γενικότερη συνύπαρξη μη προνομιούχων ομάδων.⁵⁶ Ενδέχεται πάντως, οι περισσότεροι μετανάστες-μαθητές να κατοικούν και να πηγαίνουν σε σχολεία σε μη προνομιούχες γειτονιές. Όπως θα αναλυθεί και σε επόμενη ενότητα, το μέσο εισόδημα ενός μετανάστη είναι χαμηλότερο από αυτό των ημεδαπών, οπότε πολλοί νέοι αναγκάζονται για να βιοποριστούν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους να εγκαταλείπουν την εκπαιδευτική διαδικασία και να εργάζονται.

Επιπλέον, η σημαντικότερη επιδείνωση στα ποσοστά απασχόλησης για τα παιδιά μεταναστών που γεννήθηκαν στη χώρα υποδοχής συναντάται σε χώρες που πλήγηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση, όπως η Ελλάδα. Το 2019 στην Ε.Ε. το ποσοστό των νεαρών ατόμων που δεν απασχολούνται ούτε είναι σε κάποια εκπαιδευτική βαθμίδα ήταν 15,3% για μετανάστες από μέλη της ένωσης που έχουν εγκατασταθεί σε άλλο κράτος-μέλος και 24,2% για πολίτες τρίτων χωρών.⁵⁷ Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται τα ποσοστά της Γερμανίας και της Ελλάδας για τους νέους. Αποκλίσεις μεταξύ των δύο χωρών σημειώνονται και στους υψηλούς

⁵⁴ OECD/EU, ό.π., σ. 192

⁵⁵ Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., *Αυτοί δεν είναι σαν εμάς. Το παρελθόν και το μέλλον της μετανάστευσης*, Αστερίου Ε. (μετάφρ.), Κουμπιάς Ν., Σουλτάνης Π. (επιμ.), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013, σ. 402

⁵⁶ Bither J. και Ziebarth A., ό.π., σ. 13

⁵⁷ Eurostat (European Commission), ό.π., σ. 84

τους, αλλά και στους μετανάστες εντός ή εκτός Ε.Ε., γεγονός που μπορεί να εξηγηθεί από την δυσχερέστερη οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και τα ποσοστά εγκατάλειψης εκπαίδευσης (όπως παρατέθηκαν παραπάνω).

2019, Νέοι εκτός εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας, 15-29 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	20,2	5,7	12,8
Greece	30,9	16,9	29,4

Πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με το δείκτη πρόσβασης MIPEX, στον τομέα της ένταξης στην εκπαίδευση η Γερμανία βαθμολογήθηκε με 55/100 και η Ελλάδα με 36/100. Και στις δύο χώρες οι πολιτικές για ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης είναι αδύναμες και δεν έχουν ανταποκριθεί στις ανάγκες του μεγάλου αριθμού μεταναστών μαθητών.⁵⁸ Στη Γερμανία, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση, υπήρξε βελτίωση στη διαδικασία αναγνώρισης πιστοποιήσεων και δεξιοτήτων-προσόντων, που έχουν αποκτηθεί εκτός της επικράτειάς της. Ταυτόχρονα, παρατηρείται από το 2015 και την έλευση πολλών μεταναστών και προσφύγων μία καλύτερη συνεργασία και καθοδήγηση μεταξύ ομοσπονδιακού επιπέδου και κρατιδίων, για την κάλυψη των αναγκών των νέων μαθητών σε όλες τις σχολικές βαθμίδες. Στην Ελλάδα, η πρόσβαση των μεταναστών στην εκπαίδευση είναι πιο δύσκολη. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν εξασφαλίζει ίση πρόσβαση στους μετανάστες σε όλων των ειδών και βαθμίδων σχολείου. Μάλιστα, δεν τίγεται σχεδόν καθόλου το ζήτημα των ιδιαίτερων αναγκών των μαθητών και των σχολείων, για να υπάρξει μία ομαλή μετάβαση και αποτελεσματική ένταξη στον ευρύτερο μαθητικό πληθυσμό.⁵⁹

Συμπερασματικά, γίνεται σαφές πως στη Γερμανία τα ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης της σχολικής εκπαίδευσης, αλλά και της ευρύτερης εκπαιδευτικής διαδικασίας (18-24 ετών) είναι μεγαλύτερα από την Ελλάδα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί και τη συσσώρευση μεταναστών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα. Τέλος, η Ελλάδα, μπορεί να μην έχει τόσο μεγάλα ποσοστά εγκατάλειψης,

⁵⁸ Giacomo S. και Huddleston T., *Migrant Integration Policy Index 2020*, Barcelona/ Brussels: CIDOB and MPG, 2020, σ. 25-26 Ανάκτηση από <https://www.migpolgroup.com/wp-content/uploads/2021/02/Solano-Giacomo-Huddleston-Thomas-2020-Migrant-Integration-Policy-Index-2020.pdf> στις 12/5/2021 12:35

⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 111-119.

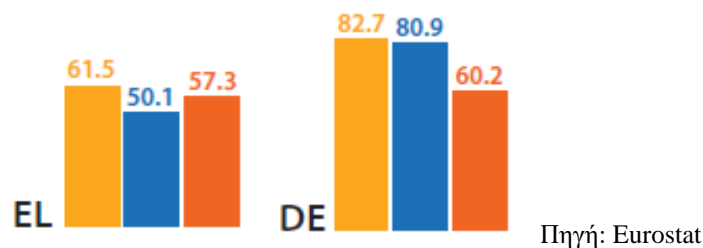
αλλά έχει υψηλότερα στους νέους που δεν βρίσκονται ούτε σε εργασία ούτε σε επίσημη ή ανεπίσημη εκπαίδευση. Τα ποσοστά των ΠΤΧ είναι σχεδόν τα διπλάσια από τους ντόπιους, ενώ πάρα πολλοί είναι και οι πολίτες από άλλα κράτη μέλη.

iii. Προσόντα και αγορά εργασίας

Στην παρούσα ενότητα θα γίνει μία προσπάθεια σύνδεσης του εκπαιδευτικού επιπέδου και της διάστασης της εργασίας. Σκοπός είναι να γίνει σαφές σε ποια χώρα οι μετανάστες εργάζονται σε δουλειές αντίστοιχες των προσόντων τους και πώς συμβάλλει στην ευρύτερη ένταξη το εκπαιδευτικό επίπεδο.

Στην Ε.Ε., είναι δύσκολο για τους μετανάστες που προέρχονται από όχι ευρωπαϊκές χώρες -ανεξαρτήτως της εκπαίδευσής τους- να βρουν εργασία, γεγονός που αποδεικνύεται από το ποσοστό ανεργίας που είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο των ημεδαπών.⁶⁰ Επιπλέον, σημαντική επιδείνωση στα ποσοστά απασχόλησης για τα παιδιά μεταναστών που γεννήθηκαν στη χώρα υποδοχής συναντάται σε χώρες που πλήγηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση, όπως η Ελλάδα.⁶¹

2019, Επίπεδο απασχόλησης και υπηκοότητα, 20-64 ετών

Με κίτρινο χρώμα εκφράζεται το ποσοστό των ημεδαπών στη Γερμανία και την Ελλάδα, οι οποίοι εργάζονται, με μπλε οι πολίτες από άλλα κ-μ της Ε.Ε. και τέλος με πορτοκαλί οι πολίτες τρίτων χωρών. Εμφανέστατα, στη Γερμανία τα ποσοστά απασχόλησης είναι υψηλότερα από την Ελλάδα, και στις τρεις πληθυσμιακές ομάδες. Ενδιαφέρον είναι ότι τα ποσοστά από ΠΤΧ έχουν μικρή απόκλιση στις δύο χώρες. Στην Ελλάδα μάλιστα προσεγγίζουν το επίπεδο απασχόλησης των ημεδαπών, γεγονός που μπορεί να ερμηνευτεί σύμφωνα με τη θέση ότι οι μετανάστες «δημιουργούν» τις θέσεις

⁶⁰ OECD/EU, ό.π., σ. 76

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 202

απασχόλησης τους και δε δημιουργούν ανεργία στη χώρα. Ανεξάρτητα, βέβαια από το αν εργάζονται νόμιμα ή όχι, έχουν το δικαίωμα να τους ανταποδίδεται η οικονομική συμβολή τους.

Καίριας σημασίας για την παρούσα εργασία αποτελεί το ποσοστό απασχόλησης των μεταναστών σε συνάρτηση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και προσόντα. Αυτός ο δείκτης αποτελεί αντικειμενικό δείκτη κατάστασης, συνδέει τις μεταβλητές «εκπαιδευτικό επίπεδο» και «απασχόληση» και τα ποσοστά αντλούνται από τη βάση δεδομένων της Eurostat.

Πάνω από το 40% των θέσεων χαμηλής ειδίκευσης στη Γερμανία καλύπτεται από μετανάστες. Μετανάστες με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι πιο πιθανό να απασχολούνται και στην Ελλάδα σε σύγκριση με τους ντόπιους. Λιγότερο από το 55% των μεταναστών τρίτων χωρών στην Ελλάδα, η πλειοψηφία εκ των οποίων είναι χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, εργάζονται.⁶² Σχετικά με όσους κατέχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η τάση είναι στην πλειοψηφία των χωρών οι μετανάστες να δουλεύουν περισσότερες ώρες από τους ημεδαπούς. Εξαίρεση σε αυτή την περίπτωση αποτελεί η Γερμανία.⁶³ Οι μετανάστες σε σχέση με τους ημεδαπούς είναι πιο πιθανό να απασχολούνται σε θέσεις που απαιτούν απλά βασικές δεξιότητες και στις δύο χώρες.⁶⁴ Οι ανειδίκευτοι ή χαμηλής ειδίκευσης μετανάστες είναι περισσότερο ευάλωτοι στην κακομεταχείριση και πιθανότερο να έρθουν αντιμέτωποι με εκμεταλλευτικές εργασιακές συνθήκες.⁶⁵

2017, Επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόληση, 15-64 ετών

	<u>Low-skilled employment</u>			<u>Highly skilled employment</u>	
	Foreign-born	Native-born		Foreign-born	Native-born
Greece	33.1	5.2	Greece	9.5	31.1
Germany	19.3	5.5	Germany	30.3	48.3

Πηγή: OECD

⁶² OECD/EU, ό.π., σ. 232

⁶³ Στο ίδιο, σ. 82

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 84

⁶⁵ Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., ό.π., σ. 410-11

2019, Επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόληση, 20-64 ετών, Ελλάδα

	Non-EU- Non reporting country	Native- born	Other EU Members
Levels 0-2	58,8	48,9	54,6
Levels 3-4	56,3	57,6	48,6
Levels 5-8	53,7	75,7	50,0

Πηγή: Eurostat

2019, Επίπεδο εκπαίδευσης και απασχόληση, 20-64 ετών, Γερμανία

	Non-EU- Non reporting country	Native- born	Other EU Members
Levels 0-2	51,2	63,9	73,4
Levels 3-4	66,6	82,0	82,9
Levels 5-8	67,9	90,7	85,9

Πηγή: Eurostat

Σε χώρες του ευρωπαϊκού νότου, όπως η Ελλάδα, αίσθηση προκαλεί το συχνό φαινόμενο οι μετανάστες να εργάζονται σε θέσεις με περισσότερα προσόντα από όσα απαιτούνται. Ο δείκτης «overqualification» αποτελεί αντικειμενικό δείκτη κατάστασης και υπολογίζει εκ των υστέρων την ένταξη στην αγορά εργασίας (προβληματική η ένταξη αυτή, αφού δεν υπάρχει αντιστοίχιση προσόντων-εργασία). Στη Γερμανία, η εργασία μεταναστών με περισσότερα προσόντα από όσα απαιτεί μία θέση εργασίας είναι υψηλότερη κατά 15% από αυτή των ημεδαπών. Επίσης, το ποσοστό εργασίας των μεταναστών με περισσότερα προσόντα από τα απαιτούμενα (κάτοχοι πτυχίου από άλλη χώρα) είναι διπλάσιο από αυτών με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από γερμανικό πανεπιστήμιο.⁶⁶ Αναφορικά με τα παιδιά μεταναστών που γεννήθηκαν στη χώρα υποδοχής, στις περισσότερες χώρες, είναι πιθανότερο να απασχολούνται σε θέσεις με περισσότερα προσόντα από όσα απαιτούνται σε σύγκριση με τα παιδιά ημεδαπών.⁶⁷ Σύμφωνα με τις Τριανταφυλλίδου και Μαρούφωφ αναφορικά με την Ελλάδα οι νέοι προτιμούν να περιμένουν να βρουν μία εργασία αντίστοιχη των προσόντων τους, ενώ τους παρέχεται οικονομική βοήθεια από τις οικογένειές τους, παρά να δουλέψουν με

⁶⁶ OECD/EU, ό.π., σ. 65

⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 206

λιγότερα χρήματα σε μία θέση που απαιτεί λίγες δεξιότητες.⁶⁸ Αυτό βέβαια έχει καταρριφθεί τα τελευταία χρόνια, όπου πολλοί νέοι είτε ετεροεργάζονται είτε ημιαπασχολούνται.

2017, Ποσοστά υψηλά εκπαιδευμένων απασχολούμενων σε θέσεις με περισσότερα προσόντα από τα απαιτούμενα, 15-64 ετών

	Foreign-born	Native-born
Greece	60.7	32.0
Germany	31.4	16.2

Πηγή: OECD

Το πιο σημαντικό εφόδιο που χρειάζεται να αποκτήσουν οι μετανάστες για να μπορέσουν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση στην κοινωνία είναι η γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Και στις 2 χώρες, οι ήδη εγκατεστημένοι μετανάστες σημειώνουν αυξημένη γλωσσική ικανότητα από τους πρόσφατους μετανάστες. Παρατηρείται επίσης στην Ελλάδα έντονη διαφοροποίηση στην αυξημένη γλωσσική ικανότητα αυτών που έχουν παρακολουθήσει σχετικά μαθήματα σε σχέση με όσους δεν έχουν.⁶⁹ Σύμφωνα με το Zimmermann, δεν αρκεί να έχει κάποιος τη δυνατότητα να παρακολουθήσει μαθήματα εκμάθησης της γλώσσας στη Γερμανία, πρέπει και η ποιότητα αυτών να βελτιωθεί, για να είναι αποτελεσματική.⁷⁰ Η ποιότητα συνδέεται άμεσα με την έλλειψη καθηγητών, οι οποίοι είναι ικανοί να διδάξουν ως δεύτερη γλώσσα αυτή της χώρας υποδοχής.⁷¹

⁶⁸ Τριανταφυλλίδου Α. και Μαρούφωφ Μ., «Η εγκατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα: Δυναμικές ένταξης και προβλήματα καταγραφής» στο Ανδριώτης Ν., Τριανταφυλλίδου Α., κ.ά., *Μετανάστευση, ετερότητα και θεσμοί υποδοχής στην Ελλάδα. Το στοίχημα της κοινωνικής ένταξης.*, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010, σ. 59

⁶⁹ OECD/EU, *ό.π.*, σ. 68

⁷⁰ Zimmermann K., “Gaps and Challenges of Migration Policy Advice. The German Experience” στο Ruhs M., Tamas K. και Palme J. (επιμ.), *Bridging the Gaps. Linking Research to Public Debates and Policy-making on Migration and Integration*, Oxford University Press, 2019, σ. 121. Ανάκτηση από <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/Bridging-the-Gaps-Linking-Reserach-to-Public-Debates-and-Policy-making-on-Migration-and-Integration.pdf> στις 6/7/2021 21:53

⁷¹ Teutsch M., “Education opportunities for recently arrived migrants” στο Baubock R. και Tripkovic M. (επιμ.), *The integration of migrants and refugees: an EUI forum on migration, citizenship and demography*, Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2017, σ. 83. Ανάκτηση από <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/45187> στις 3/6/2021 19:50

Η παρανόηση που επικρατεί σχετικά με τη μετανάστευση και τις αρνητικές επιπτώσεις της στις θέσεις εργασίας των ημεδαπών πρέπει να αντιμετωπιστεί. Οι ξένοι ανειδίκευτοι εργάτες πολλές φορές απασχολούνται σε δουλειές που οι πολίτες των κρατών απορρίπτουν, λόγω χαμηλής αμοιβής, μη ασφάλισης και εξαντλητικού ωραρίου.⁷² Αν λειτουργούν συμπληρωματικά στην παραγωγική διαδικασία και όχι υποκαθιστώντας το εγχώριο εργατικό δυναμικό, οι μετανάστες ενδέχεται να μειώσουν το ποσοστό ανεργίας των ημεδαπών.⁷³ Μακροπρόθεσμα τα αποτελέσματα της μετανάστευσης στην εγχώρια αγορά εργασίας είναι θετικά. Καλύπτεται οποιαδήποτε έλλειψη εργατικού δυναμικού, δημιουργείται περαιτέρω ζήτηση εργασίας και έτσι επωφελούνται και οι μετανάστες και οι ντόπιοι. Τέλος, η ολοκληρωμένη εκπαίδευση και κατάρτιση είναι αυτή που μπορεί να διευκολύνει την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, να δημιουργήσει ευκαιρίες για περαιτέρω μάθηση, αλλά και να ανοίξει το δρόμο για ουσιαστική ένταξη στη χώρα υποδοχής.⁷⁴

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα, αυτό που πρέπει κάποιος να συγκρατήσει είναι ότι συνολικά ο μεταναστευτικός πληθυσμός της Γερμανίας (ΠΤΧ και πολίτες από κ-μ), ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού επιπέδου, έχει υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης από τον αντίστοιχο πληθυσμό στην Ελλάδα, με μοναδική εξαίρεση τους πολύ χαμηλά εκπαιδευμένους (ανειδίκευτους). Επίσης, υψηλότερη απασχόληση σημειώνεται στους πολίτες από άλλα κ-μ της Ε.Ε. στη Γερμανία, ενώ αντίθετα στους ΠΤΧ στην Ελλάδα. Τέλος, μειονεκτική είναι η θέση των μεταναστών εργαζομένων στην Ελλάδα σε σύγκριση με τη Γερμανία, οι οποίοι απασχολούνται σε θέσεις με προσόντα περισσότερα από τα απαιτούμενα (σχεδόν διπλάσια ποσοστά). Αυτό εξηγείται από τη γενικότερη τάση στην Ελλάδα εργαζόμενοι με πολλά προσόντα να δουλεύουν σε θέσεις χαμηλότερης ειδίκευσης.

---

⁷² Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., ό.π., σ. 332

⁷³ Zimmermann K., ό.π., σ. 120

⁷⁴ Teutsch M., ό.π., σ. 85

iv. Επιμορφωτικά προγράμματα και εκπαίδευση ενηλίκων

Γενικά στην Ε.Ε., παρατηρείται αυξητική τάση συμμετοχής ενηλίκων στην εκπαίδευση (μεταναστών και μη). Υπάρχει μικρή διαφορά στην πρόθεση των μεταναστών να συμμετέχουν σε επίσημη ή ανεπίσημη ενήλικη εκπαίδευση σε σχέση με τους ημεδαπούς ομόλογούς τους στο σύνολο των χωρών της ένωσης (42% και αντίστοιχα 45%). Το χαμηλότερο ποσοστό μεταξύ των μεταναστών μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη πληροφόρησης των ευκαιριών για επιμόρφωση και καθοδήγησης για το ιδανικό πρόγραμμα που ταιριάζει στις ανάγκες και προσόντα τους.⁷⁵ Πιο συγκεκριμένα, για την Ελλάδα και τη Γερμανία, τα ποσοστά που αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα δείχνουν πως η πρώτη υστερεί κατά πολύ στην εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών. Επίσης, γίνεται αντιληπτό πως η γενικότερη κουλτούρα της εκπαίδευσης μετά τα σχολικά χρόνια δεν είναι διαδεδομένη στους υπηκόους της χώρας, όπου και οι ίδιοι σημειώνουν χαμηλά ποσοστά συμμετοχής σε αντίστοιχα προγράμματα.

2016, Εκπαίδευση Ενηλίκων, 25-64 ετών

	Foreign-born	Native-born
Greece	9.1	17.6
Germany	40.7	54.5
EU total (28)	42.1	44.9

Πηγή: OECD

Οι χώρες υποδοχής μεταναστών πρέπει να επενδύσουν περισσότερο στην εκπαίδευση και κατάρτιση των ενηλίκων, πιο συγκεκριμένα αυτών που απασχολούνται σε θέσεις με περισσότερα προσόντα από όσα απαιτούνται. Επειδή πολλές φορές η αναγνώριση πιστοποιήσεων αργεί ή δεν πραγματοποιείται, οι εργαζόμενοι μετανάστες αναγκάζονται να δουλεύουν σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης. Η παροχή περισσότερων προγραμμάτων επιμόρφωσης και κατάρτισης, ανάλογων των απαιτήσεων και των αναγκών των μεταναστών, θα καθιστούσε την επαγγελματική ανέλιξη ευκολότερη και την υψηλότερη αμοιβή πραγματικότητα.

⁷⁵ OECD/EU, ό.π., σ. 70

B. Ένταξη στον τομέα της υγείας

Το συγκεκριμένο κεφάλαιο πραγματεύεται το δεύτερο δομικής ένταξης με τον οποίο ασχολείται η παρούσα εργασία και είναι η υγεία. Ο τομέας της υγείας δεν αφορά αποκλειστικά την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που λαμβάνει ο πολίτης, αλλά είναι κάτι πολύ ευρύτερο. Βασικός πυλώνας της κοινωνικής πολιτικής των κρατών, η υγεία εξαρτάται από πολλά πράγματα, όπως οι συνθήκες διαβίωσης, ο μισθός για την εξασφάλιση των βασικών αγαθών, το εργασιακό περιβάλλον. Νοείται ως «μία κατάσταση του ανθρώπου, από την οποία απουσιάζει η ‘ασθένεια’, νοούμενη ως παθολογικό σύμπτωμα, που δημιουργεί ορισμένο βαθμό έλλειψης της ψυχικής ή βιολογικής ισορροπίας του ανθρώπου σε σχέση με τη ‘φυσιολογική’ του κατάσταση».⁷⁶ Ενδιαφέρον εμφανίζει το φαινόμενο του «υγιούς μετανάστη». Αυτό σημαίνει πως οι μετανάστες κατά την άφιξή του στη χώρα υποδοχής φαίνεται να είναι πιο υγιείς από τους ντόπιους. Με τη διαμονή στη χώρα υποδοχής, η υγεία τους «φθίνει» και πλησιάζει τα επίπεδα των ντόπιων. Αντίθετα, όσοι μεταναστεύουν υπό επισφαλείς συνθήκες ή παράνομα, αντιμετωπίζουν πιο ανθυγιεινές συνθήκες στο κράτος υποδοχής.⁷⁷

Αν και νομικά κατοχυρώνονται ορισμένα δικαιώματα των μεταναστών στα εθνικά συστήματα υγείας, πολλές φορές υπάρχουν διοικητικά κωλύματα, τα οποία εμποδίζουν την ουσιαστική άσκησή τους. Ακόμη ορισμένα πρακτικά εμπόδια πρόσβασης στη υγεία είναι η ευρύτερη έλλειψη γνώσεων για τη λειτουργία του υγειονομικού συστήματος της χώρας υποδοχής, η επικοινωνιακή δυσκολία και ο φόβος για τη διάκριση.⁷⁸

Στις ενότητες που θα ακολουθήσουν, θα προσεγγιστούν βασικοί δείκτες, οι οποίοι περιγράφουν ή επηρεάζουν την υγεία των μεταναστών. Αυτοί είναι η αξιολόγηση της υγείας από τους ίδιους τους μετανάστες, η δήλωση ανικανοποίητων ιατροφαρμακευτικών αναγκών, οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας και τα ποσοστά

---

⁷⁶ Μπολάνη Λ., «Το δικαίωμα στην Υγεία των μεταναστών χωρίς νόμιμα έγγραφα παραμονής» στο Γούναρη Δ. (επιμ.), *Τα κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών στην Ελλάδα. Κοινωνική ενσωμάτωση και πρόσβαση των μεταναστών σε Υπηρεσίες Υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2008, σ. 58

⁷⁷ Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., ό.π., σ. 395-397

⁷⁸ Παππά Ε., «Η πρόσβαση των μεταναστών και των προσφύγων στις Υπηρεσίες Υγείας. Διεθνής εμπειρία-Ελληνική πραγματικότητα» στο Γούναρη Δ. (επιμ.), ό.π., σ. 13-14

ασφάλισής τους. Τέλος, όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο για τον τομέα της εκπαίδευσης, θα γίνει μία σύντομη αναφορά στο δείκτη MIPEX.

i. Κατάσταση της υγείας

Η πρώτη ενότητα σχετικά με την ένταξη στον τομέα της υγείας έχει ως στόχο να προσδιοριστεί το επίπεδο υγείας των μεταναστών. Για αυτό το λόγο θα χρησιμοποιηθούν δείκτες υποκειμενικής κατάστασης, οι οποίοι δηλώνουν την προσωπική στάση των ερωτώμενων. Οι έρευνες σχετικά με την υγεία των μεταναστών αλλά και το κατά πόσο έχουν ενταχθεί στα Εθνικά Συστήματα Υγείας είναι περιορισμένες και στηρίζονται κυρίως σε δείκτες στάσης. Το επίπεδο αυτοαξιολόγησης της υγείας αφορά τον τρόπο που οι ίδιοι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τη σωματική και ψυχολογική τους υγεία και αυτή είναι η βασική πηγή πληροφοριών για το συγκεκριμένο ζήτημα.⁷⁹ Πιο συγκεκριμένα, όσοι εκτιμούν την υγεία τους ως "καλή" ή "καλύτερη" θεωρούνται ως υγιείς.⁸⁰ Στις περισσότερες χώρες της Ε.Ε. την τελευταία δεκαετία έχει παρατηρηθεί αύξηση του ποσοστού των μεταναστών που δηλώνει καλή κατάσταση υγείας.

Και στις δύο χώρες που μελετώνται, τα ποσοστά αυτοαναφοράς για την κατάσταση της υγείας παρουσιάζουν την συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών, είτε προέρχονται από τρίτες χώρες είτε από την Ε.Ε., να θεωρούν πως η υγεία τους είναι σε καλό ή πολύ καλό επίπεδο. Η πιο έντονη απόκλιση στον παρακάτω πίνακα σημειώνεται στη Γερμανία και στο ποσοστό των ΠΤΧ που δηλώνουν ότι θεωρούν καλή ή πολύ καλή την υγεία τους. Επιπλέον, η Γερμανία σημειώνει χαμηλό ποσοστό και στο ντόπιο πληθυσμό. Εντύπωση προκαλεί πως τα σχετικά ποσοστά, σύμφωνα με τη Eurostat, είναι υψηλότερα στην Ελλάδα από ότι στη Γερμανία, σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες. Αυτό μπορεί να οφείλεται στη δυσκολία κατανόησης και προσέγγισης του αποκεντρωμένου γερμανικού συστήματος υγείας.

---

⁷⁹ Η χρήση αυτών των αποτελεσμάτων πρέπει να είναι περιορισμένη, γιατί αντανακλούν υποκειμενικές απόψεις.

⁸⁰ «Αξίζει να σημειωθεί πως η κατάσταση υγείας συνδέεται άμεσα με την ηλικία του εκάστοτε υποκειμένου και η τάση δείχνει πως οι περισσότεροι μετανάστες είναι πιο νέοι στις περισσότερες χώρες» στο OECD/EU, ό.π., σ. 112

2019, Αυτοαξιολόγηση της υγείας ως καλής ή πολύ καλής, 20-64 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	68,6	70,4	80,8
Greece	92,6	89,6	88,4

Πηγή: Eurostat

2019, Αυτοαξιολόγηση της υγείας ως κακής ή πολύ κακής, 20-64 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	9,8	7,2	5,2
Greece	1,5	3,2	1,3

Πηγή: Eurostat

Οι ανικανοποίητες ιατροφαρμακευτικές ανάγκες αφορούν όσους δήλωσαν ότι χρειάζονται αλλά δεν έλαβαν ιατροφαρμακευτική ή οδοντιατρική περίθαλψη μέσα στο διάστημα ενός χρόνου. Μεταξύ των υπηκόων των χωρών και των μεταναστών από άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε. δε σημειώνεται ιδιαίτερη διαφορά στα ποσοστά ανικανοποίητων αναγκών, ενώ μεγαλύτερη πιθανότητα να το δηλώσουν έχουν οι πολίτες τρίτων χωρών. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, το 25% των μεταναστών δηλώνει πως δεν υπήρξε παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης όταν ζητήθηκε. (Αντίστοιχα, το ποσοστό των ημεδαπών είναι ένας στους έξι.). Το γεγονός ότι οι μετανάστες τείνουν περισσότερο στο να μην ικανοποιούνται οι ιατροφαρμακευτικές ανάγκες τους μπορεί να οφείλεται σε πληθώρα παραγόντων: έλλειψη γνώσης, χαμηλή πληροφόρηση, ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας, στάδιο ένταξης στο οποίο βρίσκονται- πράγματα που επηρεάζουν γενικά τις υπηρεσίες παροχής υγείας.⁸¹

⁸¹ OECD/EU, ό.π., σ. 114

2019, Δήλωση ανικανοποίητων ιατροφαρμακευτικών αναγκών⁸², 16 ετών και άνω

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	0,4	0,2	1,2
Greece	10,1	8,0	9,1

Πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με το δείκτη πρόσβασης MIPEX, για το 2019, η Γερμανία πέτυχε βαθμολογία 63/100 και η Ελλάδα 48/100 για την πρόσβαση στον τομέα της υγείας. Μία γενική παρατήρηση είναι πως η πρόσβαση στην υγεία συχνά παρεμποδίζεται από διοικητικά εμπόδια και γραφειοκρατικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα για τη Γερμανία, αναφέρεται πως είναι αναγκαία η εναρμόνιση των πολιτικών σε επίπεδο ομοσπονδίας και κρατιδίων, πρέπει δηλαδή να ακολουθήσει μία περισσότερο ολιστική προσέγγιση. Επίσης, μεγάλη δυσκολία συναντούν ακόμα οι μετανάστες χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα και οι αιτούντες άσυλο. Στην Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι παρέχεται πληρέστερη πληροφόρηση και στήριξη γύρω από τον τομέα της υγείας, οι μετανάστες αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα στην πρόσβαση, μάλιστα διαφορετικές κατηγορίες μεταναστών απολαμβάνουν διαφορετικά δικαιώματα ή αποκλείονται από ορισμένες υπηρεσίες παροχής περίθαλψης. Βασική αλλαγή είναι η συμπερίληψη των προσφύγων στη διαδικασία της πληροφόρησης και διευκόλυνσης της παροχής περίθαλψης με ρόλο μεσάζοντα ή διερμηνέα.⁸³

Αξίζει να σχολιαστεί το ότι ενώ η Γερμανία σημείωσε υψηλότερη βαθμολογία από την Ελλάδα, τα ποσοστά αυτοαξιολόγησης της υγείας από τους ίδιους τους μετανάστες, όπως παρουσιάστηκαν στην αρχή του κεφαλαίου, ήταν χαμηλότερα. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο ότι ο MIPEX σαν δείκτης λαμβάνει περισσότερο υπόψιν του το δίκαιο κατάστασης αλλοδαπών και όχι πως αυτό επηρεάζει το ενταξιακό καθεστώς. Η προσωπική άποψη των μεταναστών και τα βιώματα τους εκφράζουν την

⁸² Αυτές οφείλονται σε λόγους ακρίβειας της υπηρεσίας (προφανώς δεν υπήρχε κάλυψη από κάποιο ασφαλιστικό ταμείο), μακρινής απόστασης και μεγάλης λίστας αναμονής.

⁸³ Giacomo S. και Huddleston T., ό.π., σ. 111-119.

πραγματικότητα που επικρατεί στο κράτος υποδοχής στο βαθμό βέβαια που αναφέρονται σε καταστάσεις που έχουν έρθει αντιμέτωποι οι μετανάστες.⁸⁴

Συμπεραίνοντας, η υγεία των μεταναστών και στις δύο χώρες φαίνεται να είναι καλή/πολύ καλή, ειδικά στην Ελλάδα και ειδικά ανάμεσα στους ΠΤΧ. Στη Γερμανία, πιο ευχαριστημένοι με την υγεία τους φαίνονται οι πολίτες από άλλα κ-μ. Σχετικά με τις ανικανοποίητες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η Ελλάδα έχει υψηλότερο ποσοστό δηλώσεων, με μικρή απόκλιση μεταξύ των μεταναστευτικών πληθυσμών. Επομένως, οι παραπάνω δείκτες δε δίνουν ξεκάθαρη εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί στις δύο χώρες, αν και η συνολική εικόνα φαίνεται να είναι ευνοϊκή για τους μετανάστες.

ii. Συνθήκες διαβίωσης

Σκοπός της παρούσας ενότητας είναι η σύνδεση του επιπέδου υγείας των μεταναστών με τις συνθήκες που αυτοί διαβιών. Θα χρησιμοποιηθούν και σε αυτήν την περίπτωση δείκτες κατάστασης με στατιστικά δεδομένα από τη βάση της Eurostat.

Για να μπορέσει να γίνει ο μετανάστης οργανικό μέλος της κοινωνίας υποδοχής είναι ιδιαίτερα σημαντικό να παράγει το κατάλληλο εισόδημα, ώστε να καλύπτονται βασικές ανάγκες, όπως η αξιοπρεπής στέγαση και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι συνθήκες λοιπόν διαβίωσης, η στέγαση δηλαδή, η αγορά των πρώτων ειδών, ο συνωστισμός στην κατοικία, αλλά και το αν μία οικογένεια ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας δεν επηρεάζουν απλά την υγεία των μεταναστών, αλλά την καθορίζουν.

Πιο αναλυτικά, και η Γερμανία και η Ελλάδα, σημείωσαν αρκετά υψηλά ποσοστά στο σύνολο της Ε.Ε. με πολίτες που το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους (πάνω από

---

⁸⁴ Πολλές φορές, λόγω φόβου ή ρατσιστικών αντιμετωπίσεων, οι μετανάστες προτιμούν να αυτο-αποκλείονται από ορισμένες διαδικασίες, για να μην έρθουν αντιμέτωποι με αυτά.

το 40%) εξυπηρετούσαν τα έξοδα της κατοικίας. Περίπου το 70% των μεταναστών από τρίτες χώρες και 56,5% από άλλα κράτη μέλη της Ένωσης αντιμετωπίζουν αυτό το πρόβλημα στην Ελλάδα το 2019.⁸⁵ Τα ποσοστά είναι αρκετά προβληματικά και πιθανόν να συνδέονται με τους χαμηλούς μισθούς στη χώρα, οι οποίοι δεν επαρκούν για τα έξοδα των μεταναστών και καλύπτουν μόνο βασικές ανάγκες.

Τα ποσοστά των μεταναστών που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας έχουν αυξηθεί δραματικά στην Ελλάδα (περίπου 40%). Σύμφωνα με τον πίνακα που ακολουθεί, το 2019 στην Ελλάδα περισσότεροι από τους μισούς ΠΤΧ και πάνω από το 1/3 των πολιτών από κράτη μέλη της Ε.Ε. βρίσκονταν στο όριο της φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τη Γερμανία είναι κατά πολύ χαμηλότερα, με το μεγαλύτερο κίνδυνο να αντιμετωπίζουν βέβαια και σε αυτήν την περίπτωση οι ΠΤΧ. Αν προσπαθήσει κάποιος να ερμηνεύσει αυτά τα δεδομένα ευρύτερα, κατανοεί πως κανένα άτομο το οποίο αντιμετωπίζει σε καθημερινή βάση φαινόμενα όπως ο αποκλεισμός ή η στέρηση βασικών αναγκών, δεν δύναται να βρίσκεται στην ιδανικότερη φυσική ή ψυχολογική κατάσταση. Το άγχος του βιοπορισμού, αλλά και η έλλειψη χρημάτων καθιστούν κάποιον περισσότερο ευάλωτο από ότι ήδη είναι και ενδεχομένως πιο επιρρεπή στο να παραμελήσει τον εαυτό του και την υγεία του.

2019, Άτομα στο όριο της φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, 18-64 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	27,9	17,6	13,5
Greece	57,1	31,4	35,3

Πηγή: Eurostat

Αντίστοιχα, όταν ένα άτομο με χαμηλό εισόδημα, δεν μπορεί να καλύψει πλήρως την ανάγκη του για υλικά αγαθά, ενδέχεται να επηρεαστεί η υγεία του, κυρίως σε

⁸⁵ Eurostat (European Commission), ό.π., σ. 104

περιπτώσεις μη δυνατότητας θέρμανσης ή ολοκληρωμένης διατροφής. Για το 2019, τα ποσοστά όσων στερούνταν υλικά αγαθά είναι πολύ υψηλότερα στην Ελλάδα, όπως δείχνει και ο πίνακας που ακολουθεί, με τους ΠΤΧ βέβαια και στις δύο χώρες να είναι αυτοί που επηρεάζονται περισσότερο. Τα νούμερα που σημειώνονται παρακάτω για την Ελλάδα, όπως και τα ποσοστά που αναφέρθηκαν παραπάνω για τα άτομα στο όριο της φτώχειας, εξηγούνται από το σχεδόν διπλάσιο μέσο εισόδημα που λαμβάνουν όλες οι πληθυσμιακές ομάδες στη Γερμανία.⁸⁶ Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως είναι πιθανότερο να στερούνται βασικά υλικά αγαθά άτομα μεγαλύτερα σε ηλικία από το ενεργό εργατικό δυναμικό.

2019, Σοβαρή στέρηση υλικών αγαθών⁸⁷, 18-64 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	6,6	3,0	2,9
Greece	37,2	15,8	22,1

Πηγή: Eurostat

Οι μετανάστες σε σύγκριση με τους ημεδαπούς είναι πιθανότερο κατά 20% να κατοικούν σε συνωστισμένη κατοικία. Ο δείκτης αυτός (αντικειμενικός δείκτης κατάστασης) είναι στενά συνδεδεμένος με άλλους, όπως η σοβαρή στέρηση υλικών αγαθών και έχει τη βάση του στο παραγόμενο εισόδημα από το μεταναστευτικό πληθυσμό. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τα ποσοστά συνωστισμού στις δύο υπό μελέτη χώρες, οι οποίες παρουσιάζουν κοινές τάσεις. Συγκεκριμένα, πιο πιθανό να μένουν σε υπερπλήρεις κατοικίες είναι οι μετανάστες από τρίτες χώρες, στη συνέχεια οι μετανάστες από κράτη μέλη της Ε.Ε. και στο τέλος οι πολίτες των δύο χωρών. Τα νούμερα που σημειώνονται στην Ελλάδα είναι παραπάνω από διπλάσια σε σύγκριση με τη Γερμανία.

⁸⁶ Eurostat (European Commission), ό.π., σ. 91

⁸⁷ Αναφέρεται στη μη δυνατότητα για βασικές ηλεκτρικές συσκευές, θέρμανση, πολυποίκιλα γεύματα, δυσκολία αποπληρωμής λογαριασμών ή δανείων.

2019, Ποσοστό συνωστισμού κατοικίας⁸⁸, 18-64 ετών

	Non-EU- Nor reporting country	Native- born	Other EU Members
Germany	22,7	7,7	16,0
Greece	50,5	29,6	37,6

Πηγή: Eurostat

Βασικό συμπέρασμα του κεφαλαίου είναι ότι οι συνθήκες διαβίωσης που συνδέονται με την υγεία των μεταναστών είναι πολύ καλύτερες στη Γερμανία απ' ό,τι στην Ελλάδα. Το ποσοστό ατόμων στο όριο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, της σοβαρής στέρησης υλικών αγαθών και του συνωστισμού κατοικίας είναι πολύ υψηλότερα σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες στην Ελλάδα με το μεγαλύτερο κίνδυνο να διατρέχουν οι πολίτες τρίτων χωρών. Βασικός λόγος της αρνητικής εικόνας των δεικτών της Ελλάδας είναι το χαμηλότερο μέσο εισόδημα, η υψηλή ανεργία της χώρας και οι χαμηλοί μισθοί.

iii. Εργασιακές συνθήκες και ασφάλιση των μεταναστών

Η τελευταία ενότητα που σχετίζεται με τον τομέα της υγείας έχει ως στόχο να εξηγήσει τον τρόπο που επηρεάζουν οι εργασιακές συνθήκες την υγεία των μεταναστών. Επίσης, θα γίνει μία σύντομη αναφορά στη συνεισφορά τους στα ασφαλιστικά ταμεία της χώρας και στις κύριες δραστηριότητες που αυτοί απασχολούνται.

Το εργασιακό περιβάλλον και οι συνθήκες που επικρατούν είναι άμεση συνάρτηση της γενικότερης καλής ψυχοσωματικής κατάστασης του ανθρώπου. Γενικά, στο σύνολο της Ε.Ε., οι μετανάστες είναι πιο πιθανό να εργάζονται σε συνθήκες που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τη σωματική τους κατάσταση από ότι οι γηγενείς, και ενδεχομένως να τους δημιουργήσουν κάποιο μακροχρόνιο πρόβλημα υγείας.⁸⁹ Πέρα από το φόβο

⁸⁸ Για να θεωρηθεί ότι κάποιος διαμένει σε συνωστισμένη κατοικία πρέπει το νούμερο των δωματίων είναι μικρότερο από το άθροισμα του σαλονιού, ένα δωμάτιο για κάθε ενήλικα ή ζευγάρι που συντηρεί την κατοικία, ένα δωμάτιο για κάθε επιπλέον δύο ενήλικες και ένα για κάθε δύο παιδιά. Στο OECD/EU, ό.π., σ. 108

⁸⁹ OECD/EU, ό.π., σ. 65

εργατικού ατυχήματος, πολλοί μετανάστες εργάζονται πολλές ώρες, με χαμηλό μισθό και δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε να τραφούν ούτε να ξεκουραστούν όπως πρέπει. Πέρα από τη σωματική κόπωση όμως, οι κακές συνθήκες εργασίας ενδέχεται να δημιουργήσουν και προβλήματα στη ψυχολογία των ατόμων (όχι όρεξη για δραστηριότητες εκτός δουλειάς, άγχος επιβίωσης, αβεβαιότητα για το μέλλον, κατάθλιψη).⁹⁰ Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν ποσοστά σχετικά με την απασχόληση των μεταναστών σε συνάρτηση με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για επισφαλείς εργασιακές συνθήκες αναφέρονται κυρίως σε εργαζόμενους χαμηλής ειδίκευσης που κάνουν συνήθως χειρωνακτικές εργασίες ή είναι εργάτες γης.

Η νόμιμη εργασία σε ένα κράτος δημιουργεί ορισμένα οφέλη για τους εργαζόμενους, και ένα από αυτά είναι η ασφάλιση που λαμβάνει ο εργαζόμενος από αυτή. Η κοινωνική ασφάλιση των μεταναστών μέσα από την εργασία, οι παροχές της και οι επιπτώσεις σε αυτήν είναι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψιν κατά τη χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής. Η ασφάλιση έχει διττό ρόλο, αφού αποτελεί λόγο έλξης των μεταναστών σε μία χώρα υποδοχής, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζεται θετικά από την απασχόληση, ειδικά σε περιπτώσεις υψηλής γήρανσης του πληθυσμού.⁹¹

Και στις δύο χώρες η ασφάλιση υγείας, μέσα από την εργασία, συνδέεται με το καθεστώς παραμονής. Οι πολίτες τρίτων χωρών που έχουν μόνιμη άδεια παραμονής στη χώρα μπορούν να απολαμβάνουν και ασφάλιση υγείας, όπως και οι πολίτες από άλλα κ-μ. Στην Ελλάδα, είναι απαραίτητη η εγγραφή στο Μητρώο Κοινωνικής Ασφάλισης και η ασφάλιση ισχύει όσο δεν αμφισβητείται η νομιμότητα της διαμονής.⁹² Στη Γερμανία, υπάρχει μια μεγαλύτερη διευκόλυνση στους πολίτες από άλλα κ-μ, των οποίων η μετακίνηση στη χώρα είναι ευκολότερη. Για τους ΠΤΧ είναι πιο δύσκολο να

---

⁹⁰ Πάνα Δ., *Παράγοντες Νοσηρότητας για τους Μετανάστες, εργάτες γης, και Δημόσια Υγεία* (διπλωματική εργασία), Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Δημόσια Υγεία», Κατεύθυνση: Κοινωνική και Προληπτική Ιατρική, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Πατρών, 2018, σ. 61, 69-70. Ανάκτηση από <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/13367/1/%CE%94%CE%99%CE%A0%CE%9B%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97-FINAL.pdf> στις 11/5/2021 19:55

⁹¹ Πετράκου Η., Κόντης Α. κ.ά., «Αναλυτική μελέτη για τις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην κοινωνική ασφάλιση», *Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής*, Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2007, σ. 4

⁹² Marini F., “Migrants’ Access to Social Protection in Greece” στο Lafleur J.M. και Vintila D. (επιμ.), *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 1). Comparing Access to Welfare Entitlements*, Springer International Publishing, 2020, σ. 199-207. Ανάκτηση από <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-030-51241-5#editorsandaffiliations> στις 6/5/2021 21:45

αποκτήσουν ασφάλιση, γιατί συνήθως έχουν προσωρινή άδεια παραμονής, η οποία είναι πολύ περιοριστική ως προς τα δικαιώματα που απονέμει.⁹³

Σε αυτό το σημείο θεωρείται σημαντικό να γίνει μία αναφορά στις βασικές εθνικότητες και επαγγελματικές θέσεις που είχαν οι μετανάστες στις δύο χώρες, σύμφωνα με τα στοιχεία ασφαλιστικών εισφορών.

Για το 2019 στην Ελλάδα, το συνολικό ποσοστό ανδρών και γυναικών που συμβάλλουν στα ασφαλιστικά ταμεία, πέραν από τους Έλληνες, έχουν υπηκοότητα από την Αλβανία, το Πακιστάν, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και το Μπαγκλαντές. Από τους υπηκόους των άλλων χωρών της Ε.Ε, ποσοστό 21,82% απασχολείται στην κατηγορία *Ξενοδοχεία και Εστιατόρια* και 16,36% στο *Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο*. Επίσης οι *Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρόνακτες και μικροεπαγγελματίες* είναι 29,19% και οι *Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές* είναι 22,23%. Απ' τους Αλβανούς, ποσοστό 23,61% απασχολείται σε *Ξενοδοχεία και Εστιατόρια* και 19,71% σε *Κατασκευές* και τα ποσοστά *Ανειδίκευτων εργατών* είναι 49,67% και στην *παροχή υπηρεσιών* 21,84%. Στους υπόλοιπους αλλοδαπούς εργαζόμενους, το 22,53% απασχολείται επίσης στο *Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο* και το 22,12% στις *Μεταποιητικές Βιομηχανίες* και τα αντίστοιχα ποσοστά για ανειδίκευτους είναι 43,41% και για παροχή υπηρεσιών 21,25%.⁹⁴

Στη Γερμανία, οι περισσότεροι εργαζόμενοι προέρχονται από την Τουρκία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, την Ιταλία και την Κροατία. Μεγάλο είναι επίσης το ποσοστό των Σύριων που εργάζονται, αναμενόμενο αφού είναι η κύρια πληθυσμιακή ομάδα προσφύγων της χώρας. Η πλειοψηφία όλων των παραπάνω πληθυσμιακών ομάδων εργάζονται στον τομέα των *Κατασκευών* (π.χ. Τούρκοι: 29,6%, Ιταλοί: 22,5%, Ρουμάνοι: 18,3%). Οι Πολωνοί και οι Ρουμάνοι ασχολούνται επίσης στις *Μεταφορές και Αποθηκεύσεις* με ποσοστά γύρω στο 13%. Οι Ιταλοί εργάζονται σε *Ξενοδοχειακές Υπηρεσίες* (15,1%) και από τους Σύριους το 14,2% κυρίως στον τομέα των *Υπηρεσιών* σαν μισθωτοί και το 13,6% στις *Κατασκευές*.⁹⁵

⁹³ Schnabel R., "Migrants' Access to Social Protection in Germany", στο ίδιο, σ. 183-91

⁹⁴ Ηλεκτρονικός Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης, ανάκτηση από <https://www.efka.gov.gr/el/menoy/genika-gia-ton-ephka/statistika-stoicheia/meniaia-stoicheia-apascholeses-2019> στις 12/5/2021 στις 15:50

⁹⁵ Statistik der Bundesagentur für Arbeit, ανάκτηση από https://statistik.arbeitsagentur.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Einzelheftsuche_Formular.html?nn=25122&topic_f=beschaeftigung-eu-heft-eu-heft στις 12/5/2021 στις 16:45

Εφόσον η πολιτεία αντιμετωπίζει τους μετανάστες ως φορείς υποχρεώσεων, όπως για παράδειγμα αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο με τη συμμετοχή τους στα ασφαλιστικά ταμεία, οι χώρες υποδοχής τους έχουν αποδεχτεί ως υποκείμενα δικαίου που υπόκεινται στο εγχώριο νομικό σύστημα και οφείλει να τους αναγνωρίσει και ως φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτές.⁹⁶

Για χώρες με υψηλή υπογεννητικότητα και υπεργήρανση πληθυσμού, οι μετανάστες γενικά, αλλά και ειδικά η συμμετοχή τους στα ασφαλιστικά ταμεία είναι εξέχουσας σημασίας. Για παράδειγμα στην Ελλάδα, οι συνταξιοδοτικές παροχές προέρχονται από την απασχόληση και τις εισφορές των εργαζομένων.⁹⁷ Αν λοιπόν νέοι ηλικιακά μετανάστες ασφαλιστούν, αυτό θα ανακουφίσει μερικώς το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας, αφού αυτοί θα ασκήσουν τα συνταξιοδοτικά τους δικαιώματα μετά από πολλά χρόνια.⁹⁸

Συμπερασματικά, οι μετανάστες είναι πιο πιθανό να εργάζονται σε χειρότερες συνθήκες από τους ντόπιους, με μεγαλύτερο κίνδυνο να διατρέχουν οι χαμηλής ειδίκευσης. Και οι δύο χώρες έχουν προωθήσει ένα σύστημα ασφάλισης που καλύπτει το μεταναστευτικό πληθυσμό στον τομέα της υγείας, αυτό βέβαια δεν εξασφαλίζει και την ίση πρόσβασή τους, αφού, όπως αναφέρθηκε, αντιμετωπίζουν πολλές φορές διοικητικά και γραφειοκρατικά εμπόδια.

---

⁹⁶ Κατρούγκαλος Γ., «Τα κοινωνικά δικαιώματα των παράνομων αλλοδαπών», στο Γούναρη Δ. (επιμ.), ό.π., σ. 52

⁹⁷ Πετράκου Η., Κόντης Α., κ.ά., ό.π., σ. 21

⁹⁸ Σαρρής Ν., «Η συμβολή των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών στην προοπτική ένταξης μεταναστών στην Ελλάδα» στο Αφουξενίδης Α., Σαρρής Ν. και Τσακηρίδη Ο. (επιμ.), ό.π., σ. 48

Γ. Σύνοψη

Γενικά, οι μετανάστες είναι πιο πιθανό να έχουν θετικότερα αποτελέσματα στην υγεία και την εκπαίδευση στις χώρες υποδοχής παρά αν παρέμεναν στις χώρες προέλευσης.⁹⁹ Σχετικά με την ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης, οι μετανάστες που εγκαθίστανται στη χώρα υποδοχής σε παιδική ηλικία είναι πιθανότερο να εγκαταλείψουν πρόωρα την εκπαιδευτική διαδικασία. Για αυτό το λόγο απαιτείται γρήγορη ένταξη για τους νεοαφιχθέντες μετανάστες στα σχολεία με συνοδεία ειδικής υποστήριξης (κυρίως για την εκμάθηση γλώσσας).¹⁰⁰ Η όσο το δυνατόν γρηγορότερη εκμάθηση της γλώσσας και οι υποστηρικτικές τάξεις διδασκαλίας για τους νεαρούς μετανάστες παρέχουν ίση πρόσβαση και ουσιαστική ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η γρηγορότερη αναγνώριση πτυχίων και προσόντων από επαγγελματική κατάρτιση από άλλες χώρες προσφέρουν δικαιότερη αντιμετώπιση στο χώρο εργασίας και οι μετανάστες με αυτόν τον τρόπο δεν θα υποαπασχολούνται ούτε θα εργάζονται σε θέσεις με περισσότερα προσόντα από τα απαιτούμενα. Αναφορικά με τον τομέα της υγείας, οι μετανάστες από τη στιγμή που εγκαθίστανται στη χώρα υποδοχής δικαιούνται να έχουν ίση πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Διοικητικά και γραφειοκρατικά εμπόδια πρέπει να αντιμετωπιστούν από τους κρατικούς μηχανισμούς, ώστε κανένας να μην αποκλείεται. Το εμπόδιο της γλώσσας δεν μπορεί να αποτελεί δικαιολογία για τη μη παροχή περίθαλψης, για αυτό και αναγνωρίζεται ο σημαντικός ρόλος των διερμηνέων και διαμεσολαβητών. Από τη στιγμή που οι μετανάστες συνεισφέρουν στα ασφαλιστικά ταμεία της χώρας, πρέπει να λαμβάνουν το ίδιο επίπεδο υπηρεσιών με τους ντόπιους χωρίς να βιώνουν καμία διάκριση.

Συνοψίζοντας, η Γερμανία έχει καταφέρει να δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες για την ομαλότερη και πιο πετυχημένη ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία της. Το γεγονός ότι πρόκειται για ένα ομοσπονδιακό σύστημα, του οποίου τα κρατίδια είναι αρμόδια για τις διαστάσεις της ένταξης που αναλύθηκαν είναι, κατά την άποψή μου, ένας βασικός λόγος των καλύτερων συνθηκών που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Η ενταξιακή πολιτική διαμορφώνεται εγγύτερα στο μεταναστευτικό πληθυσμό και λαμβάνει υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες του. Οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών είναι πιο αξιοπρεπείς και δίνεται σημασία στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας μέσω

⁹⁹ Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., ό.π., σ. 402

¹⁰⁰ Bither J. και Ziebarth A., ό.π., σ. 22

της εκπαίδευσης τους. Ο μεταναστευτικός πληθυσμός αποτελείται από άτομα χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης, των οποίων τα ποσοστά απασχόλησης είναι υψηλότερα από την Ελλάδα. Ευνοϊκότερα είναι επίσης τα ποσοστά για όσους εργάζονται σε θέσεις με περισσότερα προσόντα και για την εκπαίδευση ενηλίκων. Ακόμη, λιγότερα άτομα δήλωσαν ανικανοποίητες ιατροφαρμακευτικές ανάγκες. Τέλος, τα ποσοστά ατόμων στο όριο της φτώχειας, της σοβαρής στέρησης υλικών αγαθών και συνωστισμού κατοικίας ήταν πολύ χαμηλότερα από την Ελλάδα. Προφανώς και παίζει ρόλο η γενικά καλύτερη μακροοικονομικά εικόνα της χώρας. Το επίπεδο εισοδημάτων είναι υψηλότερο, τα ποσοστά ανεργίας χαμηλότερα, η μεταναστευτική πολιτική ευνοϊκότερη. Εννοείται πως και στην περίπτωση της Γερμανίας, το υγειονομικό και εκπαιδευτικό σύστημα επιδέχεται βελτιώσεις, αλλά το ενταξιακό καθεστώς που επικρατεί φαίνεται πως ανταποκρίνεται καλύτερα στις μεταναστευτικές πιέσεις.

Συμπεράσματα

Η ίση πρόσβαση σε βασικά αγαθά όπως η υγεία και η εκπαίδευση για τους μετανάστες διατηρεί την κοινωνική συνοχή. Έτσι, ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι ικανοποιημένος στη χώρα υποδοχής και προοδευτικά αισθάνεται οργανικό τμήμα της. Η διαφοροποιημένη ένταξη των μεταναστών στις δύο χώρες οφείλεται και στο γεγονός ότι η έννοια της κοινωνικής συνοχής δεν γίνεται αντιληπτή με τον ίδιο τρόπο. Στη Γερμανία, η κοινωνική συνοχή επιτυγχάνεται μέσω του πολιτισμικού πλουραλισμού και του σεβασμού των δικαιωμάτων των πολιτισμικών ομάδων. Στην Ελλάδα, αν και παλαιότερα η κοινωνική συνοχή απαιτούσε ένα λαό με κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, πλέον στηρίζεται στην αποφυγή συγκρούσεων με τις επιμέρους πολιτισμικές ομάδες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τους αναγνωρίζονται και πολιτισμικά δικαιώματα.

Όπως αναφέρθηκε και στη σύνοψη των ευρημάτων από τη σύγκριση των χωρών, το ενταξιακό καθεστώς της Γερμανίας στους εξεταζόμενους τομείς είναι ευνοϊκότερο. Το πλουραλιστικό μοντέλο ένταξης που ακολουθεί ανταποκρίνεται καλύτερα στις μεταναστευτικές πιέσεις, όπως έχουν διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια. Η ένταξη των μεταναστών είναι αδύνατον να στηρίζεται πλέον στο παραδοσιακό μοντέλο αφομοίωσης, αφού η κινητικότητα των προσώπων και η παγκοσμιοποίηση της αγοράς επιβάλλουν την αναγνώριση και το σεβασμό όλων των πολιτισμικών ομάδων.

Η εθνοπολιτισμική συγκρότηση της Ελλάδας στηρίζει την άσκηση γενικής ενταξιακής πολιτικής με σκοπό τη διατήρηση της κυρίαρχης πολιτισμικής ταυτότητας. Αντίθετα, η Γερμανία προωθεί την πολιτισμική ποικιλομορφία, αναγνωρίζει την ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών κοινοτήτων και ασκεί ειδική ενταξιακή πολιτική μέσα από την παροχή συλλογικών δικαιωμάτων. Μέχρι βέβαια και τις αρχές του 2000, η Γερμανία εφάρμοζε πιο περιοριστική ενταξιακή πολιτική και ακολουθούσε το μοντέλο του διαφοροποιημένου αποκλεισμού. Η μακρόχρονη μεταναστευτική εμπειρία της τής επέτρεψε να αναπτύξει γρηγορότερα πολιτικές, που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των σύγχρονων μεταναστευτικών ρευμάτων, σε αντίθεση με την Ελλάδα, που προσδιορίζεται ως «νέα χώρα υποδοχής».

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατέθηκαν στην παρούσα εργασία, η ένταξη για τους ενδοενοσιακούς μετανάστες σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γερμανία και η Ελλάδα, είναι ευκολότερη στην πλειοψηφία των διαστάσεων, αφού σχεδόν σε όλους τους δείκτες που αναλύθηκαν σημειώνουν υψηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τους μετανάστες από τρίτες χώρες. Σύμφωνα με τα ποσοστά των δεικτών κατάστασης που αναλύθηκαν στο δεύτερο μέρος της εργασίας και με τα παρεχόμενα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, η Γερμανία παρουσιάζει προχωρημένη κοινωνική και οικονομική (όσον αφορά την εργασία) ένταξη των μεταναστών σε σχέση με την Ελλάδα. Στο δείκτη πρόσβασης MIPEX επίσης η Γερμανία σημείωσε υψηλότερη βαθμολογία, με την Ελλάδα βέβαια να παρουσιάζει βελτιωμένη εικόνα τα τελευταία χρόνια.

Η πολιτική συγκρότηση του γερμανικού έθνους και η αποκεντρωτική τάση του ενισχύει την πρόσβαση των μεταναστών στο εκπαιδευτικό και υγειονομικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, η άσκηση ειδικής ενταξιακής πολιτικής από τα γερμανικά ομοσπονδιακά κρατίδια βοηθά στην αντιμετώπιση των ιδιαίτερων αναγκών των μεταναστών με σκοπό τη γρηγορότερη ένταξή τους. Η ένταξη στον τομέα της εκπαίδευσης διευκολύνεται μέσω της διαπολιτισμικής αγωγής, της ενίσχυσης των ενταξιακών μαθημάτων και των σχολικών δομών. Η πολιτισμική ιδιαιτερότητα αναγνωρίζεται και προστατεύεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο βέβαια διατηρεί μία τάση αφομοίωσης, από τη στιγμή που δίνει ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα στην εκμάθηση της γερμανικής γλώσσας, για την περαιτέρω ένταξη των μεταναστών.

Στην Ελλάδα, το κράτος επιλέγει να απονείμει ικανοποιητικά ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα στους μετανάστες, αν και το βασικό μέσο ένταξης είναι η αγορά εργασίας. Η γενική ενταξιακή πολιτική που ασκείται στην Ελλάδα δίνει το δικαίωμα πρόσβασης στην υγεία και την παιδεία, αλλά δεν διευκολύνει τις μη προνομιούχες ομάδες στις οποίες απευθύνεται η ενταξιακή πολιτική. Οι όροι πρόσβασης δεν είναι ισότιμοι, αφού τα ιδιαίτερα εμπόδια που συναντούν οι μετανάστες δεν αντιμετωπίζονται, με αποτέλεσμα η ένταξη να καθυστερεί. Το μοντέλο ένταξης που ακολουθεί η Ελλάδα έχει έντονα αφομοιωτικά χαρακτηριστικά και στόχος είναι η απορρόφηση του μεταναστευτικού πληθυσμού από το πληθυσμιακό σύνολο, ώστε να έχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ορισμένα αγαθά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σημασία που δίνει το κράτος στην γλωσσική επάρκεια για την απόκτηση της ιθαγένειας. Τέλος, αν και είναι νομικά κατοχυρωμένο το δικαίωμα πρόσβασης των μεταναστών στην εκπαίδευση

και την υγεία, στην πράξη υπάρχουν πολλά διοικητικά και γραφειοκρατικά κωλύματα, τα οποία ενδεχομένως οφείλονται στη συγκεντρωτική άσκηση πολιτικής.

Η ανάγκη να εκσυγχρονιστεί το μεταναστευτικό νομικό πλαίσιο, το οποίο θα λαμβάνει σοβαρά υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες των μεταναστών και θα αναγνωρίζει τη σημασία τους στην κοινωνία υποδοχής, είναι επιτακτική. Γρήγορη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα με την άφιξη στη χώρα υποδοχής, αξιολόγηση των δεξιοτήτων, στήριξη που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μεταναστών και επιμόρφωση δασκάλων είναι βήματα τα οποία έχουν γίνει μερικώς. Η ενίσχυση και διαφανής εφαρμογή τους όμως θα διευκολύνουν πολύ την ένταξη σε αυτόν τον τομέα. Επιπλέον, η αποδέσμευση της περίθαλψης από την αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών, πρόσληψη διαμεσολαβητών και μεταφραστών, επιμόρφωση του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού και γενικά διευκόλυνση των διοικητικών διαδικασιών θα ωφελήσουν το υγειονομικό σύστημα της χώρας υποδοχής και την πρόσβαση των μεταναστών σε αυτό.

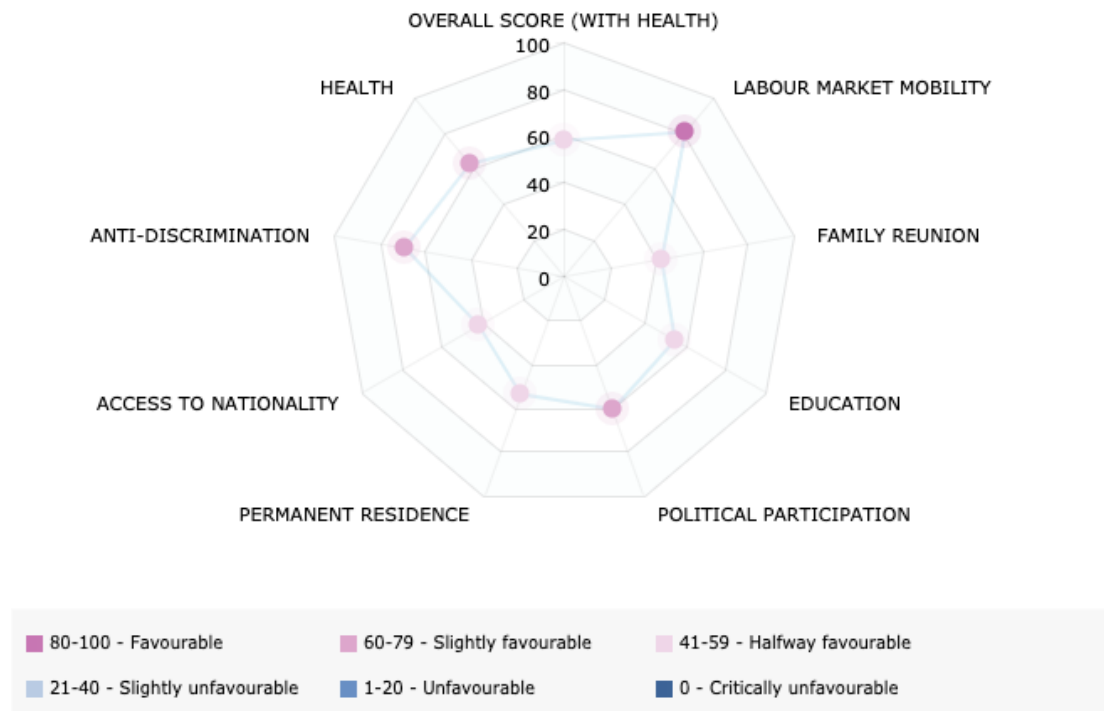
*«Τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα και ιδίως αυτά στην υγεία και την εκπαίδευση συναρτώνται τόσο στενά με την προστασία της ανθρώπινης αξίας που είναι αδιανόητη η άρνησή τους στον οποιοδήποτε, ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της εισόδου του στην επικράτεια».*¹⁰¹ Η διευκόλυνση των μεταναστών και των προσφύγων στην πρόσβαση βασικών πτυχών της κοινωνικής ζωής είναι ζήτημα αλληλεγγύης και θα κρίνει και το μέλλον λοιπών ευάλωτων κοινωνικά ομάδων, αφού αν μπορεί εύκολα να αποκλείεται μία πληθυσμιακή κατηγορία, τότε ενδέχεται να συμβεί και σε άλλες. Η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου από πλευράς Ε.Ε. είναι βοηθητική για τα κράτη μέλη, όπως ισχύει και για τη χρηματοδότηση από τα ευρωπαϊκά ταμεία. Δεν πρέπει να λησμονούνται όμως οι διαφορετικές ανάγκες κάθε χώρας και οι ιδιαιτερότητες των μεταναστευτικών πληθυσμών που διαμένουν σε αυτές.

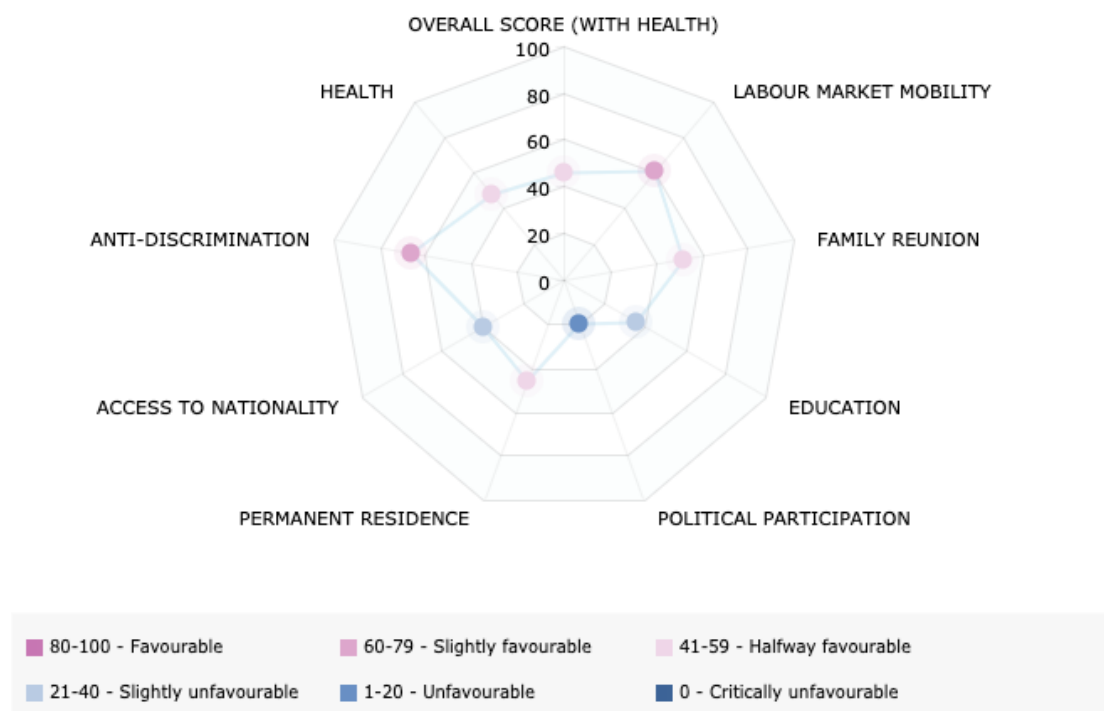
¹⁰¹ Κατρούγκαλος Γ., ό.π.

Παραρτήματα

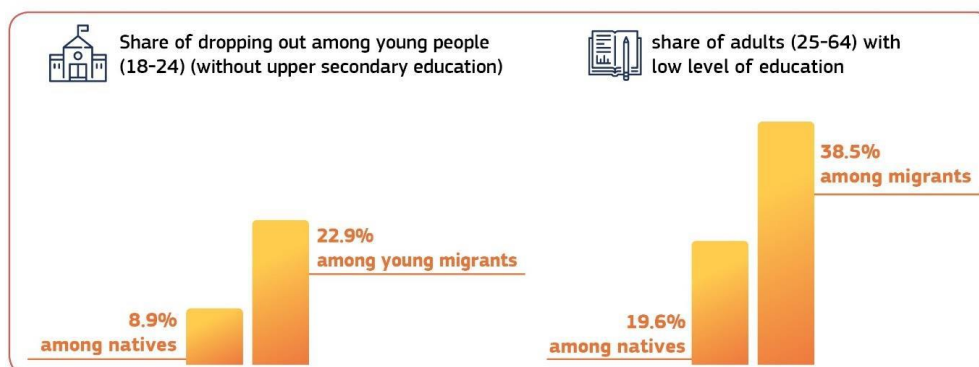
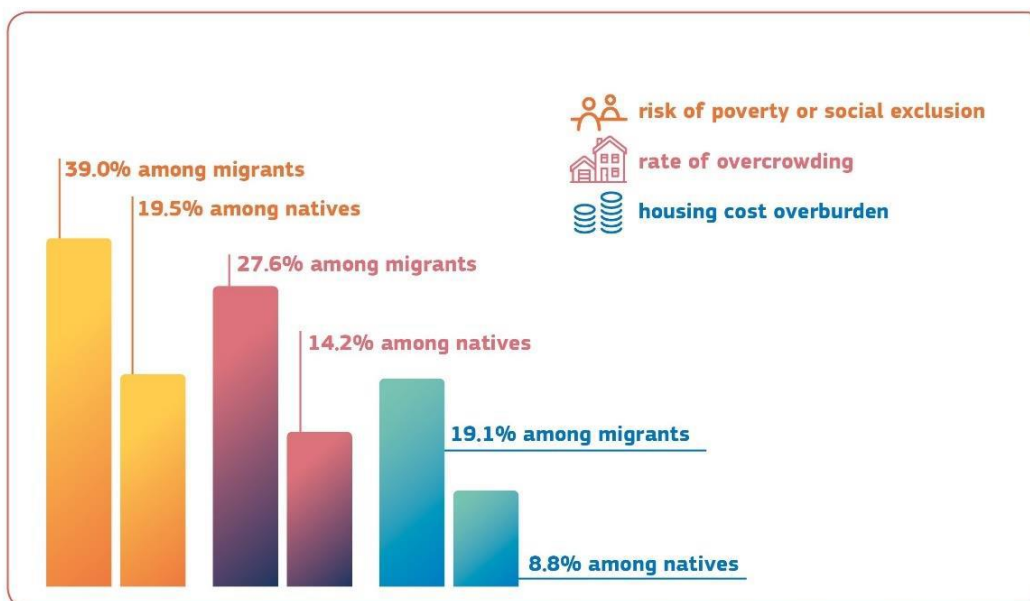
Δείκτης MIPEX, Γερμανία, 2019

Δείκτης MIPEX, Ελλάδα, 2019

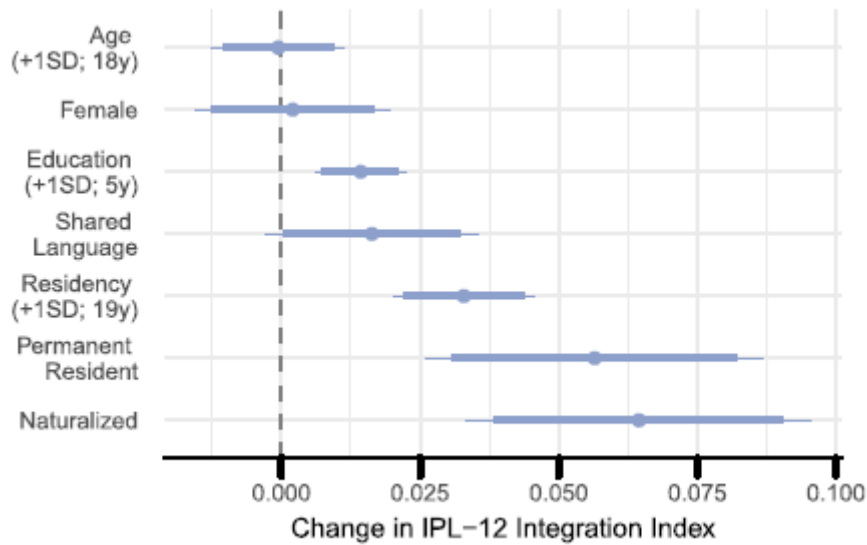
Βασικά συγκεντρωτικά στοιχεία για την ένταξη σε επίπεδο Ε.Ε. (2019)

Πηγή: European Commission

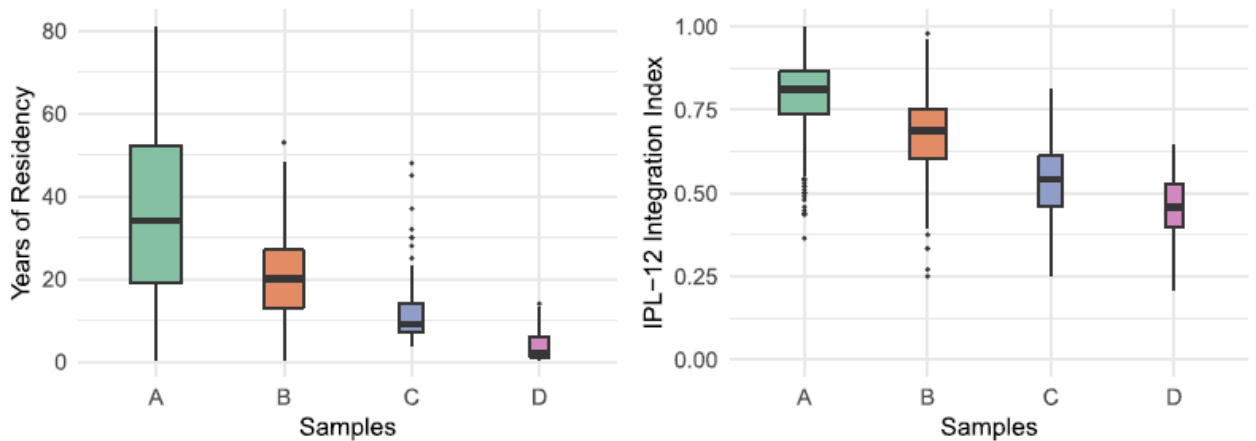

Συσχέτιση IPL-12 Integration Index με παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη

Πηγή: Immigration Policy Lab Integration Index

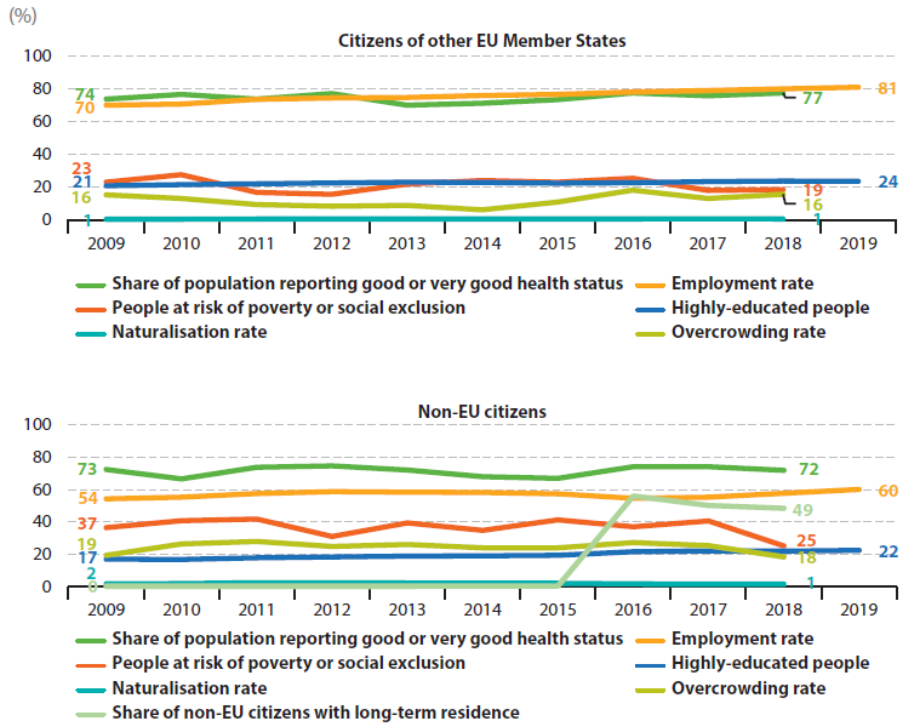
Αριστερά: Αναμενόμενα επίπεδα ένταξης ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής
Δεξιά: Βαθμολογίες του IPL-12 Integration Index

Πηγή: Immigration Policy Lab Integration Index

Εξέλιξη βασικών δεικτών σε βάθος δεκαετίας, Γερμανία

Time series, 2009-2019

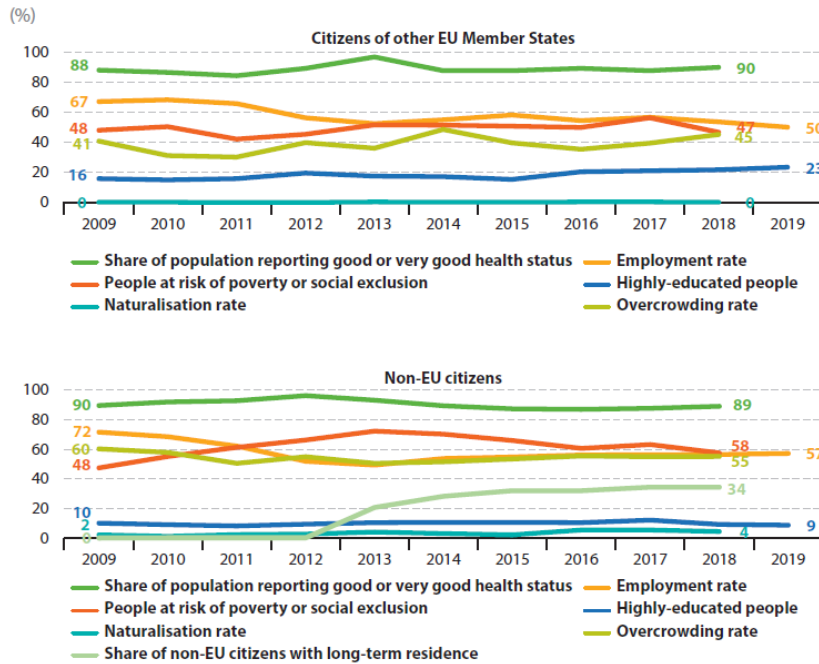

Πηγή: Eurostat

(European Commission), Migrant integration statistics-2020 edition

Εξέλιξη βασικών δεικτών σε βάθος δεκαετίας, Ελλάδα

Time series, 2009-2019

Πηγή: Eurostat

(European Commission), Migrant integration statistics-2020 edition

Πίνακες Α,Β,Γ. πηγή: Ε.Φ.Κ.Α

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019 / JANUARY 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
TABLE 3: ENTERPRISES & CONSTRUCTIONS
DISTRIBUTION OF INSURED POPULATION BY NATIONALITY

Υπηκοότητα Nationality	ΚΩΔ. ΥΠΗΚ.	Αριθμός Ασφαλισμένων σε Κοινές Επιχειρήσεις (1)				Αριθμός Ασφαλισμένων σε Οικοδομητικά Έργα (1)				Σύνολο Ασφαλισμένων (1)			
		Number of Insured Individuals in Enterprises (1)		%		Number of Insured Individuals in Constructions (1)		%		Total Insured Population (1)		%	
		Ανδρες Males	Γυναίκες Females	Σύνολο Total	%	Ανδρες Males	Γυναίκες Females	Σύνολο Total	%	Ανδρες Males	Γυναίκες Females	Σύνολο Total	%
Ελληνική-Greece	GR	963.824	890.852	1.854.676	91,11	16.223	207	16.430	50,49	980.047	891.059	1.871.106	90,47%
Αλβανική-Albania	AL	53.616	33.522	87.138	4,28	13.642	86	13.728	42,19	67.258	33.608	100.866	4,88%
Πακιστανική-Pakistan	PK	14.777	85	14.862	0,73	261	0	261	0,80	15.038	85	15.123	0,73%
Ρουμανική-Romania	RO	3.907	4.859	8.766	0,43	552	6	558	1,71	4.459	4.865	9.324	0,45%
Βουλγαρική-Bulgaria	BG	3.416	5.130	8.546	0,42	120	1	121	0,37	3.536	5.131	8.667	0,42%
Μπανγκλαντές-Bangladesh	BD	7.129	87	7.216	0,35	27	0	27	0,08	7.156	87	7.243	0,35%
Γεωργία-Georgia	GE	2.048	2.840	4.888	0,24	223	2	225	0,69	2.271	2.842	5.113	0,25%
Ινδική-India	IN	4.457	300	4.757	0,23	32	0	32	0,10	4.489	300	4.789	0,23%
Ρωσική-Russian Federation	RU	1.255	3.274	4.529	0,22	91	2	93	0,29	1.346	3.276	4.622	0,22%
Αιγυπτιακή-Egypt	EG	3.899	221	4.120	0,20	463	1	464	1,43	4.362	222	4.584	0,22%
Ουκρανική-Ukraine	UA	928	2.568	3.496	0,17	60	3	63	0,19	988	2.571	3.559	0,17%
Κυπριακή-Cyprus	CY	1.227	1.214	2.441	0,12	1	0	1	0,00	1.228	1.214	2.442	0,12%
Πολωνική-Poland	PL	861	1.533	2.394	0,12	98	2	100	0,31	959	1.535	2.494	0,12%
Κινέζικη-China	CN	1.332	1.035	2.367	0,12	1	0	1	0,00	1.333	1.035	2.368	0,11%
Φιλιππινεζική-Philippines	PH	1.054	1.281	2.335	0,11	0	0	0	0,00	1.054	1.281	2.335	0,11%
Μολδαβία-Moldova, republic of	MD	574	1.199	1.773	0,09	43	1	44	0,14	617	1.200	1.817	0,09%
Αρμενική-Armenia	AM	751	844	1.595	0,08	41	0	41	0,13	792	844	1.636	0,08%
Βρετανική-United Kingdom	GB	754	762	1.516	0,07	3	0	3	0,01	757	762	1.519	0,07%
Ιταλική-Italy	IT	751	477	1.228	0,06	2	0	2	0,01	753	477	1.230	0,06%
Συριακή-Syrian arab republic	SY	965	121	1.086	0,05	169	0	169	0,52	1.134	121	1.255	0,06%
Τουρκική-Turkey	TR	738	318	1.056	0,05	10	0	10	0,03	748	318	1.066	0,05%
Γερμανική-Germany	DE	405	601	1.006	0,05	2	1	3	0,01	407	602	1.009	0,05%
Γαλλική-France	FR	457	346	803	0,04	1	0	1	0,00	458	346	804	0,04%
Αφγανική-Afghanistan	AF	748	26	774	0,04	33	0	33	0,10	781	26	807	0,04%
Νιγηριανή-Nigeria	NG	475	177	652	0,03	1	0	1	0,00	476	177	653	0,03%
Ιρακινή-Iraq	IQ	527	63	590	0,03	17	0	17	0,05	544	63	607	0,03%
Τυνησιακή-Tunisia	TN	355	215	570	0,03	5	0	5	0,02	360	215	575	0,03%
Σερβική-Serbia	RS	190	345	535	0,03	2	0	2	0,01	192	345	537	0,03%
ΛΟΙΠΕΣ - OTHERS		5.479	4.542	10.021	0,49	101	2	103	0,32	5.580	4.544	10.124	0,49%
ΣΥΝΟΛΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ/TOTAL FOREIGNERS		113.075	67.985	181.060	8,89	16.001	107	16.108	49,51	129.076	68.092	197.168	9,53%
ΣΥΝΟΛΑ / TOTAL		1.076.899	958.837	2.035.736	100	32.224	314	32.538	100	1.109.123	959.151	2.068.274	100,00%

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019 / JANUARY 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ* ΑΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
TABLE 5: ENTERPRISES & CONSTRUCTIONS

DISTRIBUTION OF INSURED POPULATION BY ECONOMIC ACTIVITY & NATIONALITY

Οικονομική δραστηριότητα	Ελλάδα Greece	%	Χώρες Ε.Ε. EU Countries	%	Αλβανία Albania	%	Υπόλοιποι Others	%	Σύνολο Total	%	Εconomic activity
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και σ.β.δ.	9.571	0,51	113	0,37	796	0,79	402	0,61	10.882	0,53	A Agriculture, hunting and related service activities
Αλιεία	1.767	0,09	19	0,06	57	0,06	54	0,08	1.897	0,09	B Fishing
Ορυχεία και Λατομεία	6.722	0,36	70	0,23	274	0,27	75	0,11	7.141	0,35	Γ Mining & quarrying
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	232.540	12,43	4.564	14,94	18.089	17,93	14.545	22,12	269.738	13,04	Δ Manufacturing
Παροχή ηλ. ρεύματος φυσικού αερίου και νερού	13.938	0,74	49	0,16	186	0,18	89	0,14	14.262	0,69	E Electricity, gas and water supply
Κατασκευές	58.443	3,12	1.931	6,32	19.884	19,71	3.260	4,96	83.518	4,04	ΣΤ Constructions
Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο	417.851	22,33	4.997	16,36	16.345	16,20	14.815	22,53	454.008	21,95	Z Wholesale & retail trade
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	222.697	11,90	6.666	21,82	23.813	23,61	14.243	21,66	267.419	12,93	H Hotels & restaurants
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	128.857	6,89	1.707	5,59	3.399	3,37	2.636	4,01	136.599	6,60	Θ Transport storage & communications
Ενδύματα χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	59.335	3,17	268	0,88	195	0,19	246	0,37	60.044	2,90	I Financial intermediation
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	177.021	9,46	4.943	16,18	7.558	7,49	6.080	9,25	195.602	9,46	K Real estate, renting and business activities
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	107.290	5,73	239	0,78	286	0,28	361	0,58	108.196	5,23	Λ Public administration & defence, compulsory social security
Εκπαίδευση	131.311	7,02	1.481	4,85	1.531	1,52	792	1,20	135.115	6,53	M Education
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	126.210	6,75	1.105	3,62	1.764	1,75	1.827	2,78	130.906	6,33	N Health & social work
Άλλες δραστηριότητες	112.876	6,03	1.624	5,32	3.675	3,64	3.509	5,34	121.684	5,88	Ξ Other community, social and personal service activities
Ιδιωτικά νοικοκυριά	1.704	0,09	71	0,23	204	0,20	79	0,12	2.058	0,10	O Private households with employed persons
Ετερόδοκοι οργανισμοί	1.006	0,05	67	0,22	11	0,01	109	0,17	1.193	0,06	Π Extra territorial organizations & bodies
Άγνωστο	61.967	3,31	635	2,08	2.799	2,77	2.611	3,97	68.012	3,29	Unknown
Σύνολο	1.871.106	100,00	30.549	100,00	100.866	100,00	65.753	100,00	2.068.274	100,00	Total

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2019 / JANUARY 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΙ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ

TABLE 6: ENTERPRISES & CONSTRUCTIONS

DISTRIBUTION OF INSURED POPULATION BY OCCUPATION & NATIONALITY

Επάγγελμα	Ελλάδα Greece	%	Χώρες Ε.Ε. EU Countries	%	Αλβανία Albania	%	Υπόλοιποι Others	%	Σύνολο Total	%	OCCUPATION
1 Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης και των οργανισμών ειδικών συμφερόντων	11.784	0,63	216	0,71	22	0,02	152	0,23	12.174	0,59	1 Legislators and senior officials
2 Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	175.746	9,39	1.746	5,72	366	0,36	1.402	2,13	179.260	8,67	2 Scientific, artists and related professions
3 Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες επαγγέλματα	228.068	12,08	1.571	5,14	2.050	2,03	1.653	2,51	231.340	11,19	3 Physical and engineering science associate professionals
4 Υπάλληλοι γραφείου	487.621	26,06	6.754	22,11	5.114	5,07	7.753	11,79	507.242	24,52	4 Office clerks
5 Ασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	399.257	21,34	6.790	22,23	22.025	21,84	13.970	21,25	442.042	21,37	5 Provision of services, and Salespersons in stores and outdoor markets
6 Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	7.622	0,41	73	0,24	781	0,77	263	0,40	8.739	0,42	6 Specialized farmers, foresters, fishermen and cattlemen
7 Ειδικευμένοι τεχνίτες και σοε	112.582	6,02	2.220	7,27	9.984	9,88	6.327	9,62	131.103	6,34	7 Skilled laborers
8 Χειριστές σταθμών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανιστών και εξοπλισμού και συναρμολογητές	142.446	7,61	1.626	5,32	7.642	7,58	3.076	4,68	154.790	7,48	8 Stationery-plant and related operators
9 Ανεπίδευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	244.621	13,07	8.918	29,19	50.103	49,67	28.546	43,41	332.188	16,06	9 Unskilled laborers, manual laborers and small professionals
0 Ένοπλες δυνάμεις	196	0,01	0	0,00	0	0,00	0	0,00	196	0,01	0 Armed forces
Άγνωστο	63.155	3,38	636	2,08	2.799	2,77	2.611	3,97	69.200	3,35	Unknown
Σύνολο	1.871.106	100,00	30.549	100,00	100.866	100,00	65.753	100,00	2.068.274	100,00	Total

Βιβλιογραφία

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

Ager, A. και Strang, A., “Indicators of Integration: Final Report”, *Home Office Development and Practice*, Report 28, London: Home Office, 2004

Bauböck R. και Tripkovic M. (επιμ.), *The integration of migrants and refugees: an EUI forum on migration, citizenship and demography*, Florence: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2017. Ανάκτηση από <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/45187> στις 3/6/2021 19:50

Bither J. και Ziebarth A., *In it for the long run: Integration lessons form a changing Germany*, German Marshall Fund of the United States, 2016. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/resrep18999> στις 26/5/2021 10:35

European Commission, *Special Eurobarometer 469: Integration of immigrants in the European Union*, Directorate-General for Communication, 2018. Ανάκτηση από <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2169> στις 6/7/2021 19:27

Eurostat (European Commission), “Migrant integration statistics-2020 edition”, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2021. Ανάκτηση από <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-06-20-184> στις 28/5/2021 18:00

Facchini G. και Mayda A. M., “The Political Economy of Immigration Policy, Human Development Research Paper 2009/03”, *United Nations Development Programme*, 2009. Ανάκτηση από https://www.rrojasdatabank.info/HDRP_2009_03.pdf στις 7/5/2021 11:00

Giacomo S. και Huddleston T., *Migrant Integration Policy Index 2020*, Barcelona/Brussels: CIDOB and MPG, 2020. Ανάκτηση από <https://www.migpolgroup.com/wp-content/uploads/2021/02/Solano-Giacomo-Huddleston-Thomas-2020-Migrant-Integration-Policy-Index-2020.pdf> στις 12/5/2021 12:35

Harder N., Figueroa L., Gillum R. M., Hangartner D., Laitin D. D., Hainmueller J., “Multidimensional measure of immigrant integration”, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, τόμ. 115, τεύχ. 45, σ. 11483 – 11488, 2018. Ανάκτηση από <https://www.pnas.org/content/115/45/11483> στις 17/5/2021 13:00

Huddleston T., Niessen J. και Tjaden J. D., “Using EU Indicators of Immigrant Integration”, *European Services Network (ESN) and the Migration Policy Group (MPG)*, 2013. Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/e-library/documents/policies/legal-migration/general/docs/final_report_on_using_eu_indicators_of_immigrant_integration_june_2013_en.pdf στις 4/7/2021 20:57

Lafleur J.M. και Vintila D. (επιμ.), *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 1). Comparing Access to Welfare Entitlements*, Springer International

Publishing, 2020. Ανάκτηση από <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-030-51241-5#editorsandaffiliations> στις 6/5/2021 21:45

Natter K., Czaika M. και Hein de Haas, “Political party ideology and immigration policy reform: an empirical enquiry”, *Political Research Exchange*, τόμ. 2, τεύχ. 1, άρθρο 1735255, 2020. Ανάκτηση από <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/2474736X.2020.1735255> στις 7/5/2021 11:17

OECD, “International Migration Outlook 2020”, *OECD Publishing*, Paris, 2020. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1787/1999124x> στις 10/5/2021 19:00

OECD/EU, “Settling in 2018: Indicators of Immigrant Integration”, *OECD Publishing*, Paris/European Union, Brussels, 2018. Ανάκτηση από <https://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2018-9789264307216-en.htm> στις 7/5/2021 14:00

OECD, European Union, UNESCO Institute for Statistics, “ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications”, *OECD Publishing*, Paris, 2015. Ανάκτηση από https://www.oecd-ilibrary.org/education/isced-2011-operational-manual_9789264228368-en στις 7/5/2021 16:50

Penninx, R. “Problems of and solutions for the study of immigrant integration”, *Comparative Migration Studies*, τόμ. 7, τεύχ. 1, άρθρο 13, 2019. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1186/s40878-019-0122-x> στις 7/5/2021 10:50

Ruhs M., Tamas K. και Palme J. (επιμ.), *Bridging the Gaps. Linking Research to Public Debates and Policy-making on Migration and Integration*, Oxford University Press, 2019. Ανάκτηση από <https://www.compas.ox.ac.uk/wp-content/uploads/Bridging-the-Gaps-Linking-Reserach-to-Public-Debates-and-Policy-making-on-Migration-and-Integration.pdf> στις 4/6/2021 21:53

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ:

Hague R. και Harrop M., *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση-Νέα αναθεωρημένη έκδοση*, Χρηστίδης Γ. (μετάφρ.), Κωνσταντινίδης Γ. (επιμ.), Κριτική, 2011

Ανδριώτης Ν., Τριανταφυλλίδου Α., Μαρούφωφ Μ., Παπαδόπουλος Α., Γιαταγάνας Ξ., Τσιούκας Γρ., Παπαστυλιανός Χρ., *Μετανάστευση, ετερότητα και θεσμοί υποδοχής στην Ελλάδα. Το στοίχημα της κοινωνικής ένταξης.*, Τάκης Α. (επιμ.) Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010

Αφουξενίδης Α., Σαρρής Ν. και Τσακηρίδη Ο. (επιμ.) *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 2012. Ανάκτηση από https://www.ekke.gr/publication_files/entaxi-ton-metanaston-antilipsis-politikes-praktikes στις 4/7/2021 19:58

Γούναρη Δ. (επιμ.), *Τα κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών στην Ελλάδα. Κοινωνική ενσωμάτωση και πρόσβαση των μεταναστών σε Υπηρεσίες Υγείας και κοινωνικής αλληλεγγύης*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2008

Γκόλντιν Ι., Κάμερον Τ. και Μπαλαράτζαν Μ., *Αυτοί δεν είναι σαν εμάς. Το παρελθόν και το μέλλον της μετανάστευσης*, Αστερίου Ε. (μετάφρ.), Κουμπιάς Ν., Σουλτάνης Π. (επιμ.), Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013

Έμκε-Πουλοπούλου Η., *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Παπαζήση, Αθήνα, 2007

Λυριντζής Χ., *Σύγκριση και ερμηνεία. Η πορεία και οι προοπτικές στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Νήσος, Αθήνα, 2001

Μπαλούρδος Δ. και Τσίγκανου Ι. (επιμ.) *Μετα-ανάλυση ερευνών για την κοινωνική ένταξη των υπηκόων Τρίτων Χωρών στην ελληνική κοινωνία*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών – Παπαζήση, Αθήνα, 2013

Πάνα Δ., *Παράγοντες Νοσηρότητας για τους Μετανάστες, εργάτες γης, και Δημόσια Υγεία* (διπλωματική εργασία), Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Δημόσια Υγεία», Κατεύθυνση: Κοινωνική και Προληπτική Ιατρική, Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Πατρών, 2018. Ανάκτηση από <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/13367/1/%CE%94%CE%99%CE%A0%CE%9B%CE%A9%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%97-FINAL.pdf> στις 11/5/2021 19:55

Πετράκου Η., Κόντης Α., Οικονόμου Μ., Ζαμπέλης Π., Νικολόπουλος Π., Κεχαγιά Α., «Αναλυτική μελέτη για τις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην κοινωνική ασφάλιση», *Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής*, Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2007

Χατζησταύρου Φ. *Ομάδες Συμφερόντων και Lobbying*, παράδοση μαθήματος ακαδ. Έτος 2019-20, ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ, προσωπικές σημειώσεις

Χατζησταύρου Φ., *Συγκριτική Πολιτική*, παράδοση μαθήματος ακαδ. Έτος 2020-21, ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ, προσωπικές σημειώσεις

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ:

Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Ιούλιος 2019. Ανάκτηση από <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/%CE%926-%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-2019.pdf> στις 15/5/2021 17:25

Ηλεκτρονικός Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης, ανάκτηση από <https://www.efka.gov.gr/el/menoy/genika-gia-ton-ephka/statistika-stoicheia/meniaia-stoicheia-apascholeses-2019> στις 12/5/2021 στις 15:50

Ν. 3386/2005, *Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια*, ΦΕΚ Α 212/23-08-2005. Ανάκτηση από <https://www.enomothesia.gr/kat-allodapoi/n-3386-2005.html> στις 6/7/2021 22:23

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, ανάκτηση από <https://migration.gov.gr/migration-policy/integration/draseis-koinonikis-entaxis-se-ethniko-epipedo/mathimata-ellinikis-glossas/> στις 12/5/2021 12:00

BAMF - German Federal Office for Migration and Refugees, ανάκτηση από <https://www.bamf.de/DE/Behoerde/Aufgaben/FoerderungIntegration/foerderungintegration-node.html> στις 12/5/2021 12:30

BMG – Federal Ministry of Health, ανάκτηση από <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/english-version/topics/health-guide-for-asylum-seekers/general-information-about-the-health-system.html> στις 12/5/2021 12:30

Statistik der Bundesagentur für Arbeit, ανάκτηση από https://statistik.arbeitsagentur.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Einzelheftsuche_Formular.html?nn=25122&topic_f=beschaeftigung-eu-heft-eu-heft στις 12/5/2021 στις 16:45

<https://www.mipex.eu/>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_12_552

<https://www.make-it-in-germany.com/en/visa/skilled-immigration-act>

EUROSTAT DATABASE:

Employment rates by sex, age, educational attainment level and citizenship, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsa_ergaedn/default/table?lang=en

Early leavers from education and training by sex and citizenship, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_01/default/table?lang=en

Foreign-born population, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00178/default/table?lang=en>

Overcrowding rate by age, sex and broad group of citizenship (total population aged 18 and over), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_lvho15/default/table?lang=en

People at risk of poverty or social exclusion by broad group of citizenship (population aged 18 and over), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps05/default/table?lang=en

Population on 1 January by age group, sex and citizenship, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_pop1ctz/default/table?lang=en

Self-perceived health by sex, age and groups of country of citizenship, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_silc_24/default/table?lang=en

Self-reported unmet needs for medical examination by sex, age, main reason declared and groups of country of citizenship, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_silc_30/default/table?lang=en

Severe material deprivation rate by broad group of citizenship (population aged 18 and over), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mddd15/default/table?lang=en

Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and citizenship (NEET rates),
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_ifse_23/default/table?lang=en

OECD DATABASE:

Adult education and learning,
https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EAG_AL&lang=en

Education and labour market outcomes of native- and foreign-born adults,
https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=EAG_MIGR&lang=en